

*Українська мова
і література в школі*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК
№ 53

Чернігів-2016

Науково-методичний збірник
Чернігівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського

Заснований у 1995 р.
Свідоцтво про реєстрацію
ЧГ № 566-215 ПР 100 від 22.10.2015 р.

Спецвипуск
вміщує сценарії позакласних заходів із
української літератури, що сприятимуть
національно-патріотичному вихованню
учнівської молоді, підготовлені
О. А. Гальонкою

ЗМІСТ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: Баран Г. В. , кандидат філологічних наук, Член НСП України	ВСТУП	3
ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Матюшкіна Т. П. , кандидат педагогічних наук, доцент,	ТИ В МОЇХ МРІЯХ, ТИ В МОЇЙ ПІСНІ, БАТЬКІВСЬКА ЗЕМЛЯ МОЯ	5
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Астаф'єв О. Г. , доктор філологічних наук, професор, Член НСП України	ДУХМ'ЯНО ПАХНЕ ХЛІБ	11
Бойко Н. І. , доктор філологічних наук, професор	ЖИТНІМ СОНЦЕМ СХОДИТЬ ХЛІБ НА РУШНИКУ	16
Бондаренко Ю. І. , доктор педагогічних наук, професор	КВІТЧАСТИЙ ЛУГ І ДОЩИК ЗОЛОТИЙ	21
Гальонка О. А. , кандидат педагогічних наук, доцент	ПОЛЕГЛІ В АТАКАХ СОЛДАТИ, ВИ З НАМИ, ЖИВИМИ, В СТРОЮ	28
Зінченко С. В. , кандидат філологічних наук, доцент	ПРИРОДИ ДИВОСВІТ КАЗКОВИЙ	41
Чередник Т. П. , кандидат філологічних наук, доцент	«... БІЛЯ ГОРИ ЧАБАНИЦІ»	53
Шевченко З. О. , кандидат педагогічних наук		
АДРЕСА : вул. Слобідська, 83 м. Чернігів 14021 (04622) 69-19-02, 677-271 Тел./факс: 727-028 E-mail: chippo@ukrpost.ua redak-chippo@ukr.net		

- Редакція приймає рукописи в електронному варіанті у форматі Microsoft Word (шрифт: Times New Roman; розмір: 14 пунктів; папір: А4; поля: 2 см, інтервал: 1,5).
- Редакція залишає за собою право виправляти і скорочувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього змісту.
- Позиція редакції не обов'язково співпадає з позицією авторів.
- Рукописи не рецензуються і не повертаються.
- За достовірність фактів, власних імен, географічних назв та інших відомостей несуть відповідальність автори публікацій.

Гальонка О. А.,

доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук

ВСТУП

Із «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», затвердженої наказом МОН України від 16.06.2015 р. № 641.

«Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави».

Мета національно-патріотичного виховання учнів конкретизується через відповідну систему виховних завдань:

- виховання поваги до української мови, формування мовленнєвої культури;
- культивування позитивного ставлення до захисників України;
- утвердження у свідомості учнів патріотичних цінностей, поваги до історико-культурного минулого українського народу;
- виховання поваги до символів, Конституції, Законів України;
- усвідомлення єдності прав і обов'язків людини;
- формування толерантного ставлення до історико-культурних надбань інших народів, котрі проживають в Україні;
- формування кращих рис української ментальності;
- спонукання учнів до активної участі у підготовці і проведенні патріотичних акцій, заходів.

ТИ В МОЇХ МРЯХ, ТИ В МОЇЙ ПІСНІ, БАТЬКІВСЬКА ЗЕМЛЯ МОЯ

(музично-поетична вітальня за творами Д.О. Луценка)

Музика

Читець

Від тебе все:

І хліб, і весен перший цвіт;
І світлий обрій, і криниця чиста,
І серця жар, і мрій стрімкий політ,
І за селом стежина серед жита.

Від тебе все:

І подих віщої грози,
І даль доріг, і ранні в небі зорі,
І щем гіркий болючої сльози,
Коли бувала ти в тяжкому горі.

Прибуде сили й щастя з джерела,
Яке ми Україною назвали.
Тому й шумлять у мене два крила,
Найважчі не лякають перевали.

І кожний в праці вироблений день,
І кожна світла крапля на березі
Дзвенять в мені октавами пісень,
Органяться мереживом поезій.

Від тебе все:

Любов і радість визнання,
І пристань наша й мудра щедрість долі.
На тебе я рівняюся щодня,
Навчаюся в твоїй народній школі.

Чарують очі сині небеса,
Привітно вабить марево зелене.
І все твоє багатство і краса
Стожарами в душі палає в мене.

І поки буду брати в тебе сил,
Як виплекане зерня твого поля,
Не втрачу сил бо я ж твій кровний син,
Переплелась з тобою моя доля.
Від тебе все ...

Музика

Читець

Гаї шумлять березно-тополино,
Кришталіками світяться травинки,
Я твій навіки, рідна Україно,
Від пісні –
До останньої кровинки.

Твої тривоги –
То й мої тривоги.
Твоє творіння –
То й моє творіння.
У нас і доли, і круті дороги
Переплелись, як жилаве коріння.

У кожному слові
Сяє іскра серця,
У кожній пісні –
Барв твоїх мережа.
І поки в грудях серце лунко б'ється,
Воно тобі,
Лише тобі належить.

Музика

Читець

Рідна земле моя,
У гаях і розбуджених бродях,
В самоцвітах сія
Молода твоя сонячна врода,
У привільних полях,
У дніпрових вогнях,
Розцвіла мов зоря, твоя доля ясна.
У ранковій росі,
В яблуневій красі –
Це для тебе й для мене приходить весна.

Рідна земле моя,

Ти даєш мені сонце і квіти,
І пісні солов'я,
Щоб я жив добротою зігрітий.
Десь русяві літа
На кленових мостах
Із коханням п'янким у журбі обнялись.
Ми побачимось знов,
Моя вірна любов,
Край села, де ми вперше зустрілись колись.
Рідна земле моя,
У плакучих березах і вербах,
Я б без тебе зів'яв
І в гіркій самотині помер би.
Свої мрії ясні.
І любов і пісні
Я тобі віддаю, дорога сторона.
Знаю – пройдуть літа,
Молода й золота
Не померкне ніколи твоя далина.

Музика

Читець

Я знов побачив ті місця, де змалку
Збагнув дерев рясний зеленограй,
Де сон-траву і лагідну фіалку
Випешує весною щедрий гай.
Де чути стільки різних передзвонів –
Од іволг і зозуль до солов'я.
Солісти завжди там без мікрофонів
Утверджують своє мистецьке «я».
Там кожний кущ і кожна дика парість,
Од терну до дубового гілля, –
Довершене мистецтво, досконалість,
Шедеври майстра з іменем Земля.
Я знов побачив ті місця, де змалку
Збагнув, як скарб, поезії биття,
Де сон-траву і лагідну фіалку
Вітав, як рідних посестер життя.
Там в полум'ї смарагдових вулканів
Стрічають гречно кожного співця
Верхів'я кленів і дубів-титанів,
А з ними і маленькі деревця.
Над гаєм сонце плаває, мов човен,

І струнами дзвінкими з краю в край,
Озонової молодості повен,
Натхненно і шалено, як Бетховен,
Природі гімн величний творить гай.

Музика

Читець

Ти мене сповивала,
Колискову співала,
Зігрівала з дитинства материнським теплом.
Ти влилась в моє серце
Словом лагідним – «мамо»,
Ти впила в моє серце синьооком Дніпром.

І степи, і долини,
І червоні калини,
Над рясними хлібами – заблакичена даль.
Кров твоя в моїх жилах,
Ти дала мені крила,
Щоб твоїм соколятам не судилась печаль.

Україно кохана,
У садах і курганах,
Я твоєю любов'ю буду вік дорожитьь.
Ти, як поле зелене,
Не зав'янеш без мене,
А без тебе на світі я не можу прожитиь.

Музика

Читець

І тополь чарівна окраса,
І Славути стрімка течія, –
Це священна земля Тараса,
Батьківщина твоя і моя.

Пахне степ навкруги полинно,
І в хлібах половіють поля.
Україно моя,
Україно,
Пишна Квітко планети
Земля!

Я – твоя вогняна пелюстка,
Не обділений долею теж.
А була ж ти сумна, як пуста,
У загравах ординських пожеж.

Ти мене берегла невпинно,
Щоб не краявся в розпачах я.
Україно моя,
Україно,
Пишна Квітко планети
Земля!
Я – твоя запальна кровинка,
Де любов не старіє жива.
То дарма, що в тонких сивинках
Вже рясніє моя голова.

Як і ти, я цвіту калинно,
Нашу молодість видно здаля.
Україно моя,
Україно,
Пишна Квітко планети
Земля!

Музика

Читець

Очі заплющу і бачу –
Стежини,
Наче гіллясте мереживо жил.
Отчий поріг
І багряні жоржини,
Землю, де я народився і жив.
Манять на тині горнята з Опішні,
В росах трава,
Як в сріблястих роях ...
Ти в моїх мріях,
Ти в моїй пісні,
Батьківська земле моя.

Очі заплющу і бачу –
Край хати
З повним відром ключової води
З дальніх доріг
Зустріча мене мати,

Добра і щедра на ласку завжди.
Часом бували відвідини пізні,
Каюсь і краюсь докорами я ...
Ти в моїх мріях, ти в моїй пісні,
Батьківська земле моя.

Очі заплющу і бачу –
Криниця,
В маревах синіх мережитья гай.
В рідних степах
Сизогрива пшениця
Хлюпа, як хвилями тихий Дунай.
Все я пізнав там:
І втрати зловісні,
Радість, і горе,
І спів солов'я ...
Ти в моїх мріях, ти в моїй пісні,
Батьківська земле моя.

Очі заплющу і бачу –
Стежини,
Неначе гіллясте мереживо жил.
Отчий поріг
І багряні жоржини,
Землю де я народився і жив.
Серцем клянуся і нині, і прісно:
Долю з тобою ділитиму я ...
Ти в моїх мріях, ти в моїй пісні
Батьківська земле моя.

ДУХМЯНО ПАХНЕ ХЛІБ

(літературно-музична композиція за творами українських поетів)

Музика

Читець. Ми хліб до рук берем, як диво,
В ньому – і сила, і снага.
Живеться на землі щасливо,
Й на серце смуток не ляга,
Коли в господі є хлібина,
Коли береш її до рук,
Без неї на землі людина
І горя зазнає, і мук.

Читець. Із року в рік, із літа в літо
Працюють люди на землі.
Такі вже незначні й малі,
Як порівняти з цілим світом,
Та в їх серцях могутня сила!
І, як подивишся здаля,
Без всіх земних красот земля
Була б людиною красива.

Читець. Яке це славне слово – хлібороб,
Що жартома ще звать і гречкосієм!
До слів найкращих я вписав його б,
До тих, які ми серцем розумієм!
Який це труд, який солоний піт,
Яка жага і втома життєдайна!

Читець. Як пахне хліб? Ви знаєте, як пахне хліб?
Диханням сіяча, вогнем безсонних діб,
Трудом і творчістю, людським гарячим потом,
Він пахне солодко, як пахнуть меду соти.
З труда важкого виросло зерно,
Із дум і помислів – достаток, блага світу,
І хліб зійшов, як гімн весні і літу,
Запах в печі, як молоде вино.
Він пахне степом, сонцем у жнива,
Коли, мов князь, сповзає із лопати...
Вже хліб печуть, і дух життя багатий
Поволі завойовує права.

Читець. Ще прілий сніг, настояний полинню,

Пахтить вином, корінням дубняків,
А вже, підвівшись, пісні весінні
Несе ріка до сповнених морів.
Доспілим садом небо над тобою,
В рибальську сіть пливе Волосожар,
І дивною окрасою земною
В поля виходить дужий плугатар.
Він приторкнеться пальцями до жита,
В жадобі п'є міцний врожайний дим.
Земля, вишневим трунком оповита,
Тремтить єдиним подихом із ним.
Його вітає досвіт журавлями,
І сонце котиться, як добрий хліб.
Орач торкнеться до чепіг руками –
І нива дзвонить темним сріблом скиб.

Читець. У руку взяв зерно важке і повне,
І налилася силою рука,
І щось живе, зворушне, ледве вловне
Заграло в серці дзвоном колоска.
Війнув вітрець легкою пеленою,
Туманом раннім вкрилися поля.
І зерно впало краплею густою,
І в себе прийняла його земля.
В нім – степу дзвін на різні голоси
І небокрай у веселковім цвіті.
Дощі йому накрапали з блакиті
Ясної переливної краси.
Його кохала, наче немовля,
Весною повна, радістю вагітна,
Багатоплідна і багатоцвітна,
Усеживлюща матінка-земля.
Він пив вітри, солодкі і п'янки,
І сонце в нього щедро улилося...
Та чисте, вмите зорями колосся
Вбирало силу з людської руки.

Музика

Читець. Чистим листям катрану
Червень обличчя витер.
В щедрих дощах весняних
Брало початок літо.
Сонце вставало рано,
Людям всіхалося часто.
Рвійно зеленим ланом

Червень пішов у наступ:
В трави – духмяним цвітом,
В зерно – проміння жаром...
Взяв на підмогу вітер –
От і розвіяв хмари.

Читець. За сади-левади вийшов рано,
Перший промінь сонця – на чоло.
А у полі – від зорі багряно,
Колоситись жито почало.
Ланом-долом, лугом-оболонню
Вітер хвилі – аж за небокрай.
Похилився колос на долоню,
Довгим вусом шепче про врожай.
Хліборобу дякує за працю,
Літу – за дощі і за тепло.
Росами умилось поле вранці,
Колоситись жито почало.

Читець. Джмелі спросоння – буц ! – лобами !
Попадали, ревуть в траві.
І задзвонили над джмелями
Дзвінки-дзвіночки лісові.
Повільне сонце на тумані
До проса вплигло з води,
Де на пташинім щебетанні
Тинявся малиновий дим.
Лиш сонях спав, хоча й не мусив,
І ось за те, аби він знав,
Важкий ячмінь медовим вусом
Бджолу за лапку лоскотав.

Читець. Бує в полі хліб, як молоді літа.
У повнім колосі простори обважніли,
Як наші юні дні, що у труді змужніли,
Леліє далина безмежна, золота.
І щедра віддає земля зернинам сік,
Хай будуть колоски, як діти повнолиці,
А з неба на жита, на буйнії пшениці
Цілющого проміння падає потік.
І розливаються гречок ясні заливи...

Читець. Земле наша ненаглядна,
Земле неозора,
Ми господарі всевладні
На твоїх просторах.

Станеш ти, як чарівниця
З золотим відливом, –
Виколилуйся, пшенице!
Колосися, ниво!

Читець. Праці не принижуйте людської,
Не кажіть,
Що пахне потом хліб.
І живіть такою висотою,
Звідки все видніше на землі.
На ланах співають ще не часто.
І сьогодні в полі день важкий.
Тільки не про труднощі –
Про щастя
Шепочуться дозрілі колоски.

Музика

Читець. Пахли далі чебрецем манливим,
Трави піднімалися в росі,
І таким принадним та щасливим
Нам життя з'являлося в красі.
І чуття майбутнього тривожне
В блискавицях і в грозі жило,
Кожне почуття, бажання кожне
Било, як гаряче джерело.
Ой ті обрії, якими марив,
Ой ті далі, до яких летів!
Я вернувся. Трохи вже постарів,
Але, степе, ти помолодів.

Читець. Чому з роками тягне до землі?
Так хочеться най патику встромити
І щоб листочки, як веселі діти,
Залопотіли на своїм крилі.
Чому з роками тягне у село,
Хоч я родилась й виросла у місті?
Все сніяться трави в росах, як в намисті,
І вмите грозами п'янке зело.
Чому з роками тягне у ліси,
У це казково-таємниче мрево,
І, як людей, обожнюєш дерева
І плачеш під пташині голоси?
Чому з роками тягне до людей,
Де мудра сивина веде розмову,
Де наче плід, виважується слово,

А думка нитку вічності пряде?...

Читець.

Вічна опоро у небі, на морі і суші –
Хліб єдиний

для всіх поколінь і світів,
День мій грядущий,
день проминутий і суцый
Благослови.

І освяти. І освіти.

Колосе-повеню! Знаком пшеничної віри
В небо зійди і прости заблукалих нетям,
Що й дотепера ще золото мають за віру,
Так, ніби золотом вимірять можна життя.
Маємо жити, звичайно, не хлібом єдиним,
Та довелось мені бачить в чаду і в золі,
Як за одну зачерствілу на камінь хлібину
Згодні віддати все золото на землі.
Нам при тобі не страшні вороги і хвороби,
Слався ж вовіки на селах і в городах
Бронзовим сяйвом у древнім гербі хліборобів –
Найіменитіших аристократів труда.
Чи на весіллі, чи в дні поминальні скорботи
Ти споконвіку на покуті, хлібе, у нас.
Міра єдина роботи й солоного поту,
В формі хлібини зупинений радості час.
Ночі недоспані, недоціловані губи,
Досвітки сизі, жара полуденних небес –
Все у тобі.

Тож на святі вселюдської дружби
Ми тебе ділимо – наче б даруєм себе.
Образу хліба вклонімося.

Сиріч – людині,
Високочолому сіятелеві землі.
Істинно, люди: живемо не хлібом єдиним.
Істинно так... коли маємо хліб на столі.

Музика

До композиції ввійшли твори: “Думка про плугатаря” М.Стельмаха, “Зерно” В.Бичка, “Червень” Є.Будницької, “Колоситись жито почало” П.Дорошка, “Достигає хліб” А.Турчинської, “Краса земна” Л.Талалая, “Степові” С.Крижанівського, “Уклін селу” В.Малишко, “Хлібові” Б.Олійника, “Скарб землі” С.Гордєєва, “Літній ранок” М.Вінграновського, “Краса землі” Є.Летюка, “Спасибі” М.Рильського, “Насущний наш” В.Лагоди, “Як пахне хліб” Л.Забашти.

Музичні твори вчитель добирає за своїм уподобанням, але з умовою, що вони не порушать цілісності композиції.

ЖИТНІМ СОНЦЕМ СХОДИТЬ ХЛІБ НА РУШНИКУ

(музично-поетична вітальня за творами українських митців)

Музика

Читець

Стоять хліба, як повінь серед поля,
Гойдає їх там хвиля нешвидка.
Спокон віків народу мого доля
Схиляється чолом до колоска.
Стоять хліба, як повінь серед поля,
Гойдає їх там хвиля нешвидка.

Тягнеться угору,
Проростає вглиб,
До серденька горнеться
Добре слово «хліб».
Хто йому дав назву
Сонячну таку –
Житнім сонцем сходить
Хліб на рушнику.

Читець

Снігами землю замело,
Яріли ще морозів жала,
Тепла чекало все село,
Але тепло не поспішало.
Вже квітня весняна хода,
На річках лід міцний трощила.
А хмар обложиста орда
Дошкульно ночі й дні дощила.
Земля чекала теплих днів,
А скрізь крутила веремія.
Та йшли ратаї до ланів,
Дарма, що дощ холодний сіяв.
Для сіяча весна прудка –
Не верне втрачені хвилини ...
Приймала знов рілля грязька
Тугі зернята, як жарини,
Щоб смачно пахли на столі
В людей житняк і свіжа здоба.
Бо з роду в рід
Владика – хліб

Священним був для хлібороба

Музика

Читець

Ідуть дощі легкі й прозорі
На українському маю.
Берези милі, білокорі.
Чекають райдугу свою.

І от вона іде як треба,
Поміж полів, поміж гаїв,
В руках підносячи впівнеба
Дзвінкоголосих солов'їв.

Струмками застеля дороги,
А там, в степу, поміж доріг,
Підводить трактор перелогі,
Блакить снує петрів батіг.

Ромашка дивиться впівока,
І ланка зна життя своє.
І даль полів гінка й широка
У серце проситься моє.

Читець

Як пахнуть влітку
Квітами простори!..
В долинах ранком стелиться туман.
Навколо бронзовіє неозорій,
Налитий сонцем, хлібний океан.

А прозорі вітри
Пшениці буйногриві колишуть.
І в глибинах криниць
Задрімала жага голуба.
Перепілки в степах
На світанку розбуджують тишу.
І хліба, хліба,
І співають навколо хліба!

Музика

Читець

Половіють хліба ...
Мов коштовна парча,
В полі нива навколо яскриться.

Над полями в степах піднялась до плеча
Ремеслова озима пшениця.
Бурштиніють жита ...
На вітрах загуса
Повне зернят гранчасте колосся.
Затужавів ячмінь, і в сережки вівса
Ваговите добро налилося.
Восковіють хліба ...
Серце радість пройма ...
Цю напругу чекань пережив я.
Я – селюк, і мені супокою нема,
Як приходить пора переджнив'я.
Кличе поле рясне ...
Пахне зрілістю нив ...
І комбайнам вже час вирушати.
Ждуть в тривозі завжди в селах ратаї жнив,
Як жаданого первістка мати.
Вже достиглі хліба ...
Вітерець повіва ...
Нива ніжитья, сонцем зігріта.
Люди з давніх давен називають жнива
Трудовою вершиною літа.

Музика

Читець

Поле й поле, ні кінця, ні краю ...
А на полі – безмір урожаю.
А на полі – колосом іскриться
Повнозерна виспіла пшениця.
Поле, поле ...
Жде комбайна жито.
Труд у хлібну повінь перелито.
А на полі – ячмені вусаті ...
Радуйтеся – достаток буде в хаті!

Музика

Читець

І горнеться зернина до зернини,
Як брат до брата в соточках колось.
Для тебе і для мене – для людини
Добро це заповітне піднялось.
І вже пливуть комбайни, як лінкори,
За бронзовий серпневий небозвід.
Гудуть токи, ростуть пшеничні гори.

Все більша й більша хлібних пірамід.
Ще пращури навчилися випікати
Перепічки пухнасті і смачні.
Не золото, не долари й дукати,
Насущний хліб був завжди у ціні.
Владико – хліб!
Воїстину владика
Усіх і континентів, і держав,
У тебе сила й влада превелика ...
Хто мав тебе доволі у засіках,
Той на віку добро і щастя мав.

Музика

Читець

Хліб лежав на столі, на селянській простій скатертині,
Свіжоспечений житній ... Життєва основа основ.
Запах сонця і степу аж пашів у тій чорній хлібині,
А господар його щойно з поля додому прийшов.
Гостро пахла автолом робоча його спецодежа,
Свої руки в мазуті він довго обмити не міг
Круг очей – павутинням обвітраних зморшок мережа,
Він утомлений й важко ступив на селянський поріг.
Але очі світилися невтомним вогнем перемоги,
Йому й досі ввижались усі в золоті рідні поля ...
Ну у кого ж іще є та певненість потреби людям?
І таке відчуття, що ти справжній господар землі?
Хто іще так, як він, розуміти степи оці буде,
Коли йдуть по степах підвладні йому кораблі?

Музика

Читець

Білою хлібиною, силою земною
Ми вітаєм гостя, просимо до хати.
Нехай чорна хмара плине стороною,
Хай не заважає гостя частувати.
На рушник розшитий кладем хліб із сіллю,
Щоб легка дорога слалась на Україну,
Щоб і в нашій праці, і в гучнім дозвіллі
Шанували в світі над усе – людину.
Вийде вона в поле, переоре ниву,
Кине в неї зерно – піднімайся колос!
Щира була праця, – добре буде жниво,
Славить людські руки жайворонка голос.
Зерно по зернині з колоска здобуде,

І відвіє кукіль у погожу днину,
І обжинки справить, і співати буде,
Перемеле жито, ще й спече хлібину.
І коли виносить жінка кароока
Ту пухку хлібину з тихої господи,
То невтомна праця, то любов глибока
Вам, сусіди добрі, не лихі народи.
А тому, хто прийде лицеміром в хату,
Є дарунки інші – в них вогненна сила, –
Вміє частувати, вміє й воювати
Та людина мирна, що жита скосила.

Музика

Читець

Вже осінні дощі
Над полями панують з вітрами,
Кожний щедрий гектар
Пшеницями й житами пропах.
І навколо шумить з краю в край далина тракторами
Тільки чорні пари масляніють в стернистих степах.

І зернини течуть
В свіжі ріллі живими струмками,
Знову битву за хліб
Починають старі і малі ...
Хліб – Владико земний,
Ти годуєш планету віками,
Не для війни – для життя
Виростаєш на грудях землі.

Музика

Використано твори: В. Крищенко, Д. Луценка, А. Малишка, Л. Забашти.

Примітка. Музичні твори та відеоматеріали керівник гуртка добирає відповідно до змісту поезій.

КВІТЧАСТИЙ ЛУГ І ДОЩИК ЗОЛОТИЙ

(музично-поетична вітальня за поезіями Павла Тичини)

Музика

Читець

Блакить мою душу обвіяла,
Душа моя сонця намріяла,
Душа причастилася кротості трав —
Добрідень я світу сказав!

Струмок серед гаю, як стрічечка.
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, маюють, квітують поля —
Добрідень тобі, Україно моя!

Музика

Читець

Весна, весна! Яка блакить,
який кругом прозор!
Садками ходить брунькоцвіт,
а в небі — злотозор.

Весна, весна! Який там гон
на крилах вітерка? —
то в вишині біжить, зника
хмар-хмарова ріка.

Шумлять згори шум-пінярі;
ріка своїм хребтом
несе торжественно вперед
веселий, скреслий лом.

Ще синій ліс не взеленів,
але квіток проріст
уже підняв і розрізнув
торішній злеглий лист.

А там в високій глибині,
де тоне тонь ясна,

перловий жайворон тонить:
хмар-хмарова весна!

Музика

Читець

Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї,
самодзвонними:
йде весна
запашна,
квітами-перлами
закосичена.
Думами, думами —
наче море кораблями, переповнилась блакить
ніжнотонними:
буде бій вогневий!
Сміх буде, плач буде
перламутровий...
Стану я, гляну я —
скрізь поточки, як дзвіночки,
жайворон як золотий
з переливами:
йде весна
запашна,
квітами-перлами
закосичена.
Любая, милая, —
чи засмучена ти ходиш,
чи налита щастям вкрай.
Там за нивами:
ой одкрий
колос вій!
Сміх буде, плач буде
перламутровий...

Музика

Читець

Хтось гладив ниви, все гладив ниви,
Ходив у гніві і сіяв співи:
О, дайте грому, о, дайте зливи! —
Нехай не сохнуть злотисті гриви.
Хтось гладив ниви, так ніжно гладив...

Плили хмарини, немов перлини...
Їх вид рожевий — уста дитини!
Набігли тіні — і... ждуть долини.
Пробігли тіні — сумні хвилини:
Плили хмарини чужі, далекі...

Сліпучі тони — і дика воля!
Ой, хтось заплакав посеред поля.
Зловісна доля, жорстока доля.
Здаля сміялась струнка тополя.
Сліпучі тони — й сумні волошки...

Музика

Читець

Птах — ріка — зелена вика —
Ритми соняшника.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється!

Над житами — йде з медами —
Хилить келехами.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється!

Музика

Читець

Співає стежка
На город.
Гарбуз під парасольками
Про сонце думає.

За частоколом —
Зелений гімн.
Зоставайтеся, люде,
З своїми божками!

Соняшники горять...
— сама як струна —
Метеликів дуєти...
— а на лапках мед —

Ромашка? — здрастуй!
І вона тихо: здрастуй.
І згучить земля,
Як орган.

Музика

Читець

Пробіг зайчик.
Дивиться —
Світанок!
Сидить, грається,
Ромашкам очі розтулює.
А на сході небо пахне.
Півні чорний плащ ночі
Вогняними нитками сточують.
— Сонце —
Пробіг зайчик.

Музика

Читець

Гаї шумлять —
Я слухаю.
Хмарки біжать —
Милуюся.
Милуюся-дивуюся,
Чого душі моїй
Так весело.

Гей, дзвін гуде —
Іздалеку.
Думки пряде —
Над нивами.
Над нивами-приливами,
Купаючи мене,
Мов ластівку.

Я йду, іду —
Зворушений.
Когось все жду —
Співаючи.
Співаючи-кохаючи
Під тихий шепіт трав
Голублячий.

Щось мріє гай —
Над річкою.
Ген неба край —
Як золото.
Мов золото-поколото,

Горить-тремтить ріка,
Як музика.

Музика

Читець

Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.
Навшпиньках
Підійшов вечір.
Засвітив зорі, —
Прослав на травах тумани
І, на уста поклавши палець, —
Ліг.
Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.

Музика

Читець

Надходить літо,
чуєш-бо? — надходить літо —
Томліє гай. Ріка струнка.
В садках додолі цвіт, додолі цвіт...
Рясніє небо. Дні вже не такі.
Повніє далина. І за повіткою
малина сивіє віями...
Повніє далина.

Музика

Читець

Хмари кругом облягли — і поле у тінь уступило.
Птаство веселе примовкло. Затихнули, зщулились трави.
Тільки берези смутились. За ними вербиці хитнулись.
Винирнув вітер з діброви й курними шляхами понісся,
наче той кінь, що зірвався й тіка від пожежі. Далеко!
Вже він далеко забіг, а йому, вороному, здається:
велет жене-здоганяє, гриви огню розпустивши.
Так той вітер шалений, вістун громогніву і зливи,
десь аж в байраки забіг і знесилений впав там на землю.
Слідом за ним із діброви дрібночервонес листя
кинулось, вихром заграло, мішаючись, наче у танці.
Кружляння те довго носилось, з тишею гралось плавко —
вгору, все вгору, аж поки не бризнули краплі важкії
і шум не почав наближатись. Різнуло по хмарах і згасло!
Тут щирозлотне мигтіння пішло коливатись додолу —

вниз та униз осідало, мішаючись, наче у танці.
І, обкрутившись востаннє, з них кожне лягало на землю,
кожне на місці своєму, немовби на сон віковичний.
Блиснуло вдруге — регіт із грудей десь гряхнув у горах!
Тріснуло, струхло і стихло... Лиш шум все шумів
рясношумний,
шум, що його все б і слухав. Свіжо стало, так ясно...

Музика

Читець

А на воді в чиїсь руці
Гадюки пнуться... Сон. До дна.
Вийнув, дихнув, сипнув пшона —
І заскакали горобці!..

— Тікай! — шепнуло в береги.
— Лягай... — хитнуло смолки.
Спустила хмарка на луги
Мережані подолки.

Музика

Читець

Де тополя росте,
Серед поля стою.
І шумить, і співа
Жито думку свою.
Шумить жито, співа,
Заохочує жить.
Вітерець повіва,
Жито хилить, п'янить...

Жито шепче мені,
Як привільно навкруг,
І тремтить вдалині
Й потопа виднокруг...
Гей, простори які.
Любо-мило землі:
Де не глянь — колоски
Та всі в злоті-сріблі.
Де не глянь — колоски
Проти сонця блись-блись..
Лиш ген скраю ліски,
Ніби дим, простяглись...
Лише скраю ліски,

А то все, все жита,
Колоски, колоски,
Тиха думка свята.

Музика

Читець

Квітчастий луг і дощик золотий.
А в далині, мов акварелі, —
Примружились гаї, замислились оселі...
Ах, серце, пий!
Повітря — мов прив'ялий трунок.
Це рання осінь шле цілунок
Такий чудовий та сумний.
Стою я сам посеред нив чужих,
Немов покинута офіра.
І слухає мій сум природа. Люба. Щира.
Крізь плач, крізь сміх.
Вона сама — царівна мила —
Не раз свій смуток хоронила
В самій собі, в піснях своїх.
Стою. Молюсь. Так тихо-тихо скрізь, —
Мов перед образом Мадонни.
Лиш від осель пливуть тужні, обнявшись, дзвони, —
Узори сліз
Лише з-над хмар часом прилине
Прощання з літом журавлине —
Погасле, як грезет із риз...
Гей, над дорогою стоїть верба,
Дзвінки дощові струни ловить,
Все вітами хитає, наче сумно мовить:
Журба, журба...
Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба.

ПОЛЕГЛІ В АТАКАХ СОЛДАТИ, ВИ З НАМИ, ЖИВИМИ, В СТРОЮ

(Поетично-музичний спомин за мотивами творів українських письменників
про тих, котрі боронили рідну землю від ворогів)

Дійові особи: ведучі, Богдан, Тетяна, Степура, професор, Павлущенко, Лещенко, зв'язківець, Вася-танкіст, полонений, боєць.

Музика

Ведучий.

Сивіють хлібів перекати,
Де кров побратимів лилась.
Полеглі в атаках солдати,
Я з сумом пригадую вас.
Солдати, солдати, солдати,
Я завжди пригадую вас.
Землянки, бої, медсанбати
Мені вже наснилися не раз.
Полеглі в атаках солдати,
Я з болем пригадую вас.
Солдати, солдати, солдати,
Я завжди пригадую вас.
Задоння, Дніпро і Карпати,
На Одері дим комишу.
Полеглі в атаках солдати,
Я в серці завжди вас ношу.
Солдати, солдати, солдати,
Я в серці завжди вас ношу.
Спалили в огнях канонади
Тривожну ви юність свою.
Полеглі в атаках солдати,
Ви з нами, живими, в строю.
Солдати, солдати, солдати,
Ви з нами, живими, в строю.

Музика

Ведучий. Побризкані рососою, трави стояли тихі, принишклі, бо ранок був теж тихий та безвітряний і обіцяв сонячний жаркий день. Сонце уже зійшло, але його ще не було видно із-за темного луку; небо освітілося ясно й погожо, і луг теж посвітлішав і прихорошився. Уже горіли мохнатими й червоними як жар, шапками будяки, дихаючи солодким медвяним душком, цілими озерами поміж зелених трав біліли сиротливі невісточка в жовтих шапочках і білих віночках з пелюсточок навколо голівок; виплітався та спалахував іскрою петрів батіг; розпарена нічною задухою, гостро і нудливо смерділа болиголова; яка то тут, то там здійснювалася вище всіх на своєму товстому і порожньому стовбурі, увінчаному тоненькими, схожими на віття кропу гіллячками; іноді посеред луки розкішно кущився верболіз, схожий здаля на копицю сіна; над ними уже кружляли чайки, вишукували вранішню поживу на сніданок. Близькість ріки відчувалася особливо виразно не тільки по тому свіжому холодному повітрі, яким віяло з очеретів, а й по щедрій росі на травах, яка бризкала людям на руки і на ноги світлими льодяними краплями; таємничістю звуків, властивих для кожного приріччя: тихим бульканням, схожим на чиїсь хитрі кроки ...

Музика

Ведучий. Ще безтривожно ходять по місту ті, які вмиратимуть на рубежах, ітимуть в оточеннях, горітимуть у кремаційних печах концтаборів, штурмуватимуть Будапешт і Берлін ...

Ще все як було.

Ще – розбрівшись з самого рання по парках, по бібліотеках, позабивавшись у спорожнілі аудиторії на факультетах – сидять над конспектами студенти, готуючись до останніх екзаменів.

Завіса піднімається

Картина 1. Пуста аудиторія, лише закохані Богдан і Тетяна, студенти-історики, сидять у різних кутках і готуються до екзамену з історії.

Таня. Ольвія ... Богдане, цього року поїдемо на розкопки? ... Півтори тисячі років тому місто вирувало життям, до нього від сонячних берегів Еллади прибували кораблі, шумів ринок велелюдний, на стадіонах відбувалися спортивні змагання, і на честь переможців місто карбувало декрети на мармурових плитах: «Пурфей, син Пурфея, бувши архонтом, переміг списом і диском ...». Богдане, архонт – це ж як голова міськради (усміхнулася), ти уяви собі, як біжить по стадіону голова міськради в трусах, виборюючи місту першість ...

Богдан. Не заважай. Учи!

Таня. А мені не читається. Вимальовується степове місто, ольвійське широке небо, під яким ми будемо разом, удвох. Казкова Ольвія, місячні ночі, тихі лимани – все буде для нас ...

Богдан. Не заважай! (Раптом різкий стук у двері аудиторії). Хто?! (В аудиторію ввірвався Степура, однокурсник Богдана і Тані).

Степура (важко видавлює з себе слова). Війна! Бомбили вночі Київ, Севастополь ... і ще якісь міста.

Богдан. Ти звідки знаєш?

Степура. Все місто вже знає, тільки ви оце тут як на острові ... Як бандюги напали, без попередження, віроломно, безчесно ... Бомби летять ... ось яка історія. А ми все співали «если завтра война». Це завтра вже стало сьогодні.

Богдан. Цього треба було ждати!

Таня. А як же договір про ненапад на десять років!?

Степура. Фашизм є фашизм.

Богдан. Підемо. (Згортають конспекти і виходять із аудиторії).

Завіса

Читець.

Червнева рань. Тривога. І солдати
З наметів поспішають ген туди,
Де б'ють фашистські штурмові гармати,
Гримлять за містом бронепоезди.
Над Перемишлем виють "месершміти",
І кров'ю повниться, клекоче Сан.
Верба схилила край дороги віти,
Під нею, помираючи від ран,
Лежить боєць...
Сумні "Останні вісті".
Війни лютує грізна круговерть.
...На ворога ідуть артилеристи.
Ідуть на кулі, на вогонь,
на смерть.
І будуть довго ще і падати,
і йти,
Щоб покарати зло, перемогти.

Читець.

... Літо сорок першого
Повзуть «месершміти»
Павуками над тривогою трав,
Над містом моїм, над всією моєю країною,
Сонцем облітою,
Що про неї з дитинства співав.
Літо сорок першого ...
Вишень переспілих грона
Соком,

Мов кров'ю стікали на тротуар,
На плечі наших солдатів, озброєних
Ненавистю
І суворим поглядом кольору хмар,
Що в них притаїлись наступ і грози,
Блискавки майбутніх «катюш» ...
А поряд жевріли, мов підняті по тривозі,
Прожекторами – квіти роз'ятрених руж.

Читець.

Де було учора небо – там хрести, хрести, хрести.
Київ бомбили ...
Бомбили моє село,
Що вічно горнулось до нені столиці.
Гуло-гуготіло ...
І знову гуло.
І хвиля висока ревла із криниці.
Перша бомба упала на шлях край двора,
Друга бомба упала на дику грушу,
Ну, а третя – як чорна гора! –
На дитячу розтерзану душу.
Без об'яв і заяв я війну зустрів ...
Так здригалася наша хата,
Що із теплих кубелець на призьбу із стріх
Випадали горобенята.
Я ж дитина,
Я – пташина,
Неоперене пташеня.
На війні, де кров і сльози,
Я із першого дня.

Читець.

Затьмарилось сонце на ясному сході,
Вогнями в життя угризається зло,
Нам дуже нелегко, нам важко в поході —
Майбутнє землі нам на плечі лягло!

Ще зброї в нас мало, печалі багато,
Та впертості стане на всіх ворогів.
В нелюдських атаках ми чесно, мій брате,
Вкладаєм в тригранні багнети свій гнів.

Грудьми зустрічаєм підступність зміїну,
Навиліт вбиваємо сталь у заброд.
Ми можемо померти – не вмере Батьківщина,
Ми можемо загинуть – не згине народ.

Завіса піднімається

Картина 2. Аудиторія. Богдан Колосовський прийшов складати екзамен з історії. Професор пропонує йому екзаменаційну картку.

Професор. Прошу, Богдане. (Богдан бере картку, сідає готуватися).

Богдан. Я готовий.

Професор. Що там у Вас?

Богдан. Нідерланди, Марко Поло, інквізиція.

(Богдан хотів відповісти, але професор махнув рукою і несподівано запитав про інше, згодом став розповідати сам).

Професор. Якого числа наполеонівські війська вдерлися до нас 1812 року? (Богдан нахмурився). Забули? 24 червня. Увечері 22 червня французи переправлялись через Німан. У цей же день – рівно через 129 років – німці перейшли Буг. Збіг такий. Збіг, звичайно, випадковий, але схиляє на думку. Кінець їхній також буде однаковий. Ви переконаєтесь у цьому...

Війни були найпершою причиною загибелі всіх цивілізацій. Досить згадати напівлегендарну Трою і Карфаген, і перетоптані копитами завойовників квітучі міста Сходу, досить глянути під час розкопок на мертві, спалені ордами, наші городища, щоб переконатись, чим були війни для народів. Людство нашого часу, людство двадцятого століття, могло б уникнути цієї трагедії, так, принаймні, здавалося нам, дивакам мого покоління. Але, очевидно, є сили, які дужчі за розум людський, сили, які, коли їм дати розвинутиись, поведуть людство до самознищення. З року в рік ми страхаємо вашу студентську уяву картинами середньовічної інквізиції, але ж то була дитяча забавка порівняно з розмахом диявольських дій інквізиторів сучасних! Як вони оскаженіли! Кострища книг палають на всю Європу ... в самому центрі Європи сьогодні – концтабори, фашистські казарми, гидкий сморід расизму ... Дороге мені зараз те, що можна б назвати великою спадщиною людського духу, що дісталось нам у вигляді культури еллінів і так ще мало дослідженої, культури слов'янства ... Все це зараз під загрозою. Я знаю, що Ви записалися добровольцем, перед Вами дорога тяжких випробувань, і хочеться, щоб, ідучи по ній, Ви пам'ятали про найважливіше: в жорстокий наш вік серед крові й дикунства, ота велика гуманістична традиція не мусить загинути! Вона мусить бути збережена, і збережете її – Ви!

Давайте Ваш матрикул.

(Богдан подав йому матрикул, професор поставив сьогоднішню оцінку: відмінно). Відмінно.

Богдан. Дякую, Миколо Ювеналійовичу.

Професор. А Ольвію ми ще з вами розкопаємо. Щастя Вам, і не забувайте свою Альма-матер! Гадаю, нічого поганого вона Вас не навчила ...

Завіса

Музика

Читець.

Змінився наш обрій веселий. Окоп. Залізниця. Гармата.
Дуби посивіли від пилу. Світанки рожево-сухі.
Ми так поріднилились з тобою і стали, як брат біля брата,
Чи може, як батько із сином, під кулями, в ночі глухі...

Я бачу як дощ накрапає, як туча згромаджує зливу,
Фашисти повзуть по дорогах на люто-кривавий розбій,
На матір мою, Україну, на рідну засіяну ниву,
На тебе, мій Києве, любий, замріяний велетню мій!

Музика

Ведучий. Що там за Россю? Що за отими темними могутніми купами
верб, де небо цілу ніч тривожно червоніє від пожеж?

Невідомість, пожежі, тьма. Ворог уже панує по той бік. Легко сказати –
по той бік. Здавалось, що саме повітря там згубне для людини, що й дерева там
не такі, як тут, і земля не така, і вода. Здається і птиця, залетівши туди, впаде
мертвою. Непроглядно, непроникливо. А виявляється, можна було, проникати й
туди. Проникали розвідники.

Десь близько дванадцятої ночі Богдана Колосовського викликали на КП
батальйону.

– Підете в розвідку, товаришу курсант.

Це сказав Колосовському комісар Лещенко, якого він ледве впізнав у
півсутіні підвалу, серед потонулих у цигарковому димі людей.

– У тил ідете, до ворога в тил, – говорив комісар, зупинившись перед
Колосовським і суворо оглядаючи його. – Документи, які є, здайте ось писареві
батальйону. Це тимчасово, на збереження, – додав він ніби між іншим.

Музика

Ведучий. То були дні, коли з розвідки мало хто повертався. Завдання,
видно, було якесь особливе, бо на подвір'ї до їхньої групи приєдналося ще
кілька саперів з важкими ящиками – ці важкі, з вибухівкою ящики вони потім
нестимуть по черзі.

Одійшовши далі від мосту, непомітними перебралися в темряві через
Рось. Прикордонник, що був родом місцевий, перевів їх у брід на той бік –
просто в кущі верболозу, у грузький пісок, перевів так тихо, що жодна ракета
над ними не спалахнула, жодна куля до них не цвікнула ...

Мабуть, цей міст мав якесь особливе значення, був стратегічним
об'єктом, або ж хтось і справді почував свою провину за те, що він залишився
ворогові цілий, бо з полку весь час телефонували на КП батальйону, нетерпляче
допитувались, як там, чи не повернулась нічна розвідка.

– Ще нема, нема, – відповідав комісар Лещенко і сам дедалі більш нервувавсь.

У кутку підвалу після безсонної ночі спав на розстеленій шинелі комбат Краснопольський, біля нього в узголів'ї сидів Спартак Павлущенко і, стежачи за комісаром, безпомилково вгадував на його обличчі тривогу й занепокоєння. Він добре розумів його настрій, комісарові було чого непокоїтись – розвідка цілком на його сумлінні. Сам підбирав людей, сам порадив Панюшкіну взяти з числа студбатівців Колосовського ...

Завіса піднімається

Картина 3. Розмова комісара Лещенко з комсоргом батальйону Спартак Павлущенко у підвалі КП. Лещенко з кимось розмовляє по телефону. Зв'язківці сидять у кутку підвалу.

Павлущенко (сам до себе). Чому Лещенко виявляє таку увагу до Колосовського, до людини, як би там не було, а все ж серйозно заплямованої і, безперечно, багато чим невдоволеної в душі? Чи не був коли комісар у дружбі з батьком Богдана Колосовського або чи не попадав і сам він у таке ж як і той становище. Інакше-бо чим пояснити оце протезування Колосовському на кожному кроці. Стріляє добре? Але не один він тут стріляє добре?! Чи, може, вирішення послати Колосовського в розвідку продиктоване іншими міркуваннями, можливо, навіть і комісарською волею? Адже йти зараз у розвідку – це майже рівнозначно смерті. Можливо, є яка-небудь таємна вказівка щодо цього, вказівка посилати на такі завдання тих, кого найменше шкода, а людей найбільш відданих, навпаки, приберігати на майбутнє. Але як тоді пояснити, що на це ж завдання комісар послав і Панюшкіна, кадровика, ... улюбленця тутешніх бійців? Усе це неясно, сумнівно. (Лещенко все ще розмовляє по телефону). Добре, що хоч документи в них відібрано.

Лещенко. Ще нема, нема! (До Павлущенка, закінчивши розмову). Ви щось казали?

Павлущенко. А я і зараз вважаю, що не всі там такі.

Лещенко. Це Ви з мотивів перестраховки?

Павлущенко. Ні, щиро.

Лещенко (підсівши ближче). Кого Ви маєте на увазі?

Павлущенко. Ви ж знаєте. Я ще в райкомі попереджав.

Лещенко (підвівся, пройшовся, присів на ящику навпроти Павлущенка). Ви в якій сім'ї виховувались?

Павлущенко. Сім'я надійна. Батько завкадрами на обороннім заводі, мати – юрист.

Лещенко (пильно дивлячись на співрозмовника). Чи не здається Вам іноді, товаришу Павлущенко, що у Вас аж занадто розвинута підозрілість до людей. Якщо ця риса властива характеру, скажімо, слідчого, якому за його службовим фахом доводиться мати справу здебільшого зі злочинцями, то це зрозуміло, але Вам, студентові-гуманітарнику, в якого очі мусять бути відкритими на все найсвітліше в людях, – Вам така роль ... До чого вона? Ось,

Ви, починаючи з райкому та, певне ще й раніше, уперто переслідуєте одного із своїх однокурсників ...

Павлущенко. Я не переслідую. Я просто не до кінця вірю йому.

Лещенко. У Вас є якісь підстави не довіряти Колосовському?

Павлущенко. Я вважаю, товаришу батальйонний комісар, що логіка тут має бути така: людина, батько якої засуджений радянським судом на основі наших радянських законів, навряд чи так уже щиро піде вмирати за ці закони, за цей лад. В усякому разі, посилати таку людину до ворога в тил ...

Лещенко. Ну-ну?

Павлущенко. Я нічого не сказав. Певен тільки, що не серед таких людей нам шукати справжніх, до кінця відданих патріотів.

Лещенко. У Вас, товаришу курсанте, викривлене розуміння патріотизму (холодним тоном говорить). Ви, певно, вважаєте, що патріотизм, це священне почуття, доступне лише вибраним, лише тим, до кого життя наше було звернуте весь час своєю сонячною, своєю найщедрішою стороною. Бути патріотом, коли життя тебе тільки по голівці гладило, це я Вам скажу, не штука. Ні, ти побудь ось у становищі того ж Богдана Колосовського, коли серце кровоточить, і з таким, кров'ю облитим серцем, зумій стати вище всіх кривд і образ! Оце, по-моєму, якраз вона і є, справді священна любов до Вітчизни.

Павлущенко. Ви так мені це говорите, ніби я сам недостатньо маю цього почуття.

Лещенко. Ні, товаришу Павлущенко, я знаю, що при потребі Ви не пошкодуєте себе для захисту того ладу, який Вам так багато дав у житті. Ви учасник фінської, Ви доброволець, Ваш патріотизм для мене поза всякими сумнівами. Але Ви повинні зрозуміти й мене, людину, яка бачила в житті трохи більше, ніж Ви. Я знаю людей, які, опинившись, навіть за ґратами, не зрадили своїх переконань ... Колосовський мені здається людиною такого складу.

Зв'язківець. Якщо виконають завдання, товаришу комісар, подасте їх на ордени?

Лещенко. Ордени їхні там зараз, може, кров'ю обкипають (говорить сердито). (Лунає приглушений відстанню вибух). Чули? (До Павлущенка).

Павлущенко. Чув.

Лещенко. Наших розвідників робота! Сумніву в цьому не маю! Вони діють саме в тому напрямі. Мосту більше нема. Тепер інша тривога: чи вийдуть, чи повернуться вони після цього самі? Адже вибух – це могло означати, що вони живі, але це могло означати також і протилежне – що їх уже нема ...

Завіса. Музика

Ведучий. Вночі війна з усіма небезпеками виявляє себе тут ще видиміше, постаючи в образі ракетної заметілі та зловісних червоно-багрових заграє по обрію. Пожежі ятряться уже не тільки за Россю, але й на флангах, і навіть десь позаду змикаються зловісним кільцем. Ракети теж злітають то тут, то там навкруги, підступають дедалі ближче, і вже ймовірними здаються ті

чутки, що доповзають за цю ділянку фронту, про загрозу бути відрізаними від дніпровських переправ.

Ведучий. Чи стане Дніпро останнім рубежем для війни, чи куди ще далі звідси перенесеться її невгамовний вогонь? Що буде з тими, що zostались на Росії? Що буде з тобою, свята могило Тарасова, з тобою що буде, рідний народі мій? Чи вистойш, чи перебореш? Чи може з'явився лише, щоб дати світові пісню свою невмирущу, і знов відійдеш у небуття. Сонячною, квітучою називали тебе, Україна недавня, вчорашня, а тепер? Якою назвати тебе сьогодні? Темно-багрова, в пожежах до хмар, у журбі матерів і в жагучому горі синовнім – така нині ти, Україна, 41-го року ...

Читець.

Такі жита, що не дістать рукою,
Така блакить, що в серці не вмістить.
І раптом ... поле стало полем бою,
І сонце зупинилося на мить,
І танки здибались перед житами,
Вторгаючись в густий клубчастий дим.
І бризнув колос на броню сльозами,
І зерном бризнув трепетним, живим.
І зразу ж, доганяючи хвилину,
Стрибнули танки, увійшли в поля ...
І для майбутніх врожаїв зернину
Поклала в груди ранена земля.

Музика

Ведучий. Протитанкові рови копала, земляними валами оперізувалася в ці дні Україна. Де був їм початок, оцим довжелезним ровам протитанковим, де мав їм бути кінець? Від самого моря через виноградники Півдня, через сонячні роздольні степи тяглися вони в глибіню республіки, оперізуючи Донбас, огинаючи Харків, свіжими розкопищами землі. З'являючись по Лівобережжю все далі на північ. Рови і рови. З нещадною прямолінійністю лягли вони по стернях ланів, по баштанах, через гречки медові, ... продиралися крізь золоте військо соняшників квітучих ...

Ведучий. Станеться, може, так, що й непотрібними виявляться ці рови безконечні, може, й не затримають жодного ворожого танка, але про це думається зараз, коли тисячі людей з лопатами в руках працюють на спорудженні оборонних ліній, коли з ранку й до ночі, мов чайки морські, біліють хустиночками по степах дівчата, жінки-солдатки та солдатські матері. Віряться їм, що не марною буде їхня праця, що тяжкі ці рови, які вони риють, – три метри завглибшки, сім метрів завширшки! – таки зроблять своє.

Ведучий. Курява війни вирує над Україною. Мільйони людей викинуті на шляхи – тяжкі шляхи відступу, знеможеності, розпуки. Почорнілі від куряви і горя, бредуть шляхами біженці, а їхній відступ прикривають такі ж почорнілі, знеможені війська. Командири і комісари в перетлілих гімнастюрках, невтомні

трудівники війни – рядові, вони тепер беруть на себе найтяжчі удари. Відступаючи на схід, вони весь час обернуті обличчям й грудьми до заходу, до його танків, мінометів, до його моторизованих дивізій.

Читець.

Запалали огні за долиною синьою неба,
Самольоти гудуть, бо на захід фронти і фронти.
Україно моя, мені в світі нічого не треба,
Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти.

Україно моя, далі, грозами свіжо пропахлі,
Польова моя мрійнице. Крапля у сонці з весла.
Я віддам свою кров, свою силу і ніжність до краплі,
Щоб з пожару ти встала, тополею в небо росла.

На дніпровській долині ромашка зів'яла побита.
Тополина скрипить. Догоряє мій батьківський дім.
І не хочу я вітром лягати під кінські копита,
Соловейком співати на чорному горі твоїм.

Буду дихати, падать, рости й воювать до загибуні,
Бо великий наш гнів, бо дорога рівнішою є.
Я візьму твого смутку і горя важку половину
розтерзане, горде, нескорене серце моє!

Музика

Ведучий.

Гинули армії, і, може, декому це вже здавалось кінцем, але це був ще тільки початок. У ці гіркі дні, коли одні гинули, другі пробиваючись з оточення, ішли степами на схід, були ще в цих безкраїх просторах місця, куди не докочувався гуркіт війни, де блищали край степу тихі світлі лимани і ще не полохане жодним пострілом птаство мирно паслося понад морем перед своїм осіннім відлетом.

Ведучий.

Літо відступу, літо тяжких оборонних боїв, оточень, літо швидких судів на дорогах, упертих атак, що кінчаються нічим ...

Згадується Рось, що коштувала нам стільки крові, а тепер давно уже в тилу ворога. Зірваний Дніпрогес, що реве зараз там дужче Ненаситця, дужче Вовчого Горла, разом з дев'ятьма природними дикими порогами, як найгрізніший і найбільший із них. Після зруйнування греблі як шалено він розлився в ту ніч, Дніпро, затоплюючи все пониззя! Горе було тому, хто опинився серед цього розливища, серед божевілля страхіть.

Ведучий. Наші війська, що залишилися у плавнях, рятуючись від затоплення, лізли в темряві на дерева ...

А може, все це треба пройти? І гіркоту безглузких втрат, і бої до останнього, коли тобі забувають передати наказ про відступ, і ці оточення – може все це треба пережити, щоб стати іншими і перемогти?

Читець.

Шляхи вересневі, ключі журавлині,
І небо палає, і сохне земля,
І сонце зважніле ятриться здаля
І падає мертво у виглиб долини.
Стежки з України, шляхи з України,
Куди ви ідете, куди ви?
Ключі повисають журливі.
Не плачте надії, краплисто сльозами, –
Товаришу мій, не чорній мов рілля,
Уся Україна ридає за нами,
І небо палає, і сохне земля.
Позаду лишилися окривджені зорі,
Життя половина і серце усе.
І вітер полатані крила несе.
І груди гарячі остуджує в морі,
Прощайте, Славути простори прозорі,
Вгніздилися над ними заграви:
Горюють в Дніпрі пароплави,
Пливуть, і горять, і летять на пороги,
Неначе ключі полохливих гусей,
Далеко лишилися юначі дороги,
Життя половини і серце усе.

Завіса піднімається

Картина 4. Оточенці в степу. Серед них полонений німецький офіцер-хімік, колишній студент. Бійці сидять. Колосовський розмовляє з полоненим.

Колосовський (до полоненого). От цікаво, чи ти сам хотів війни?

Полонений. Ні, не хотів. Батько мій, німецький майор, задихнувся від газів у ту війну, коли на позиції французів у квітні 1915 року їх випустили.

Колосовський. А чого ж тебе принесло сюди?

Полонений. Моя воля ніщо, у порівнянні з волею фюрера.

Колосовський. Фюрер ще не раз пошкодує, що це розпочав. Війна має властивість бумеранга. Рано чи пізно буде попіл з вас.

Полонений. О! То було б жахливо. Побачити готику рідного міста в руїнах, побачити в руїнах середньовічні наші собори, ратушу, стародавні будинки, силуети яких стали відомі всьому світові по гравюрах славетних німецьких майстрів. Майн гот! Хай цього ніколи не буде. Я бачив Варшаву, Львів, бачив зруйноване ваше Запоріжжя, мене щиро вразив ваш Дніпрогес, ця

модерна споруда, якої я не сподівався зустріти в цих скіфських просторах ... Скажіть це вже Скіфія?

Ми, німці, звикли до малих відстаней, невеликих територій, а тут у вас все здається безкінечним. Це давить на психіку. Ми не звикли мислити категоріями ваших просторів, і вигляд оцих океанічних степів наганяє на мене зараз почуття майже містичне. Може, я надто інтелігент, але я помітив з деякого часу, що степ ваш руйнує в мені енергію, вбиває вояцький запал.

Колосовський. Це не степ вбиває.

Полонений. Нам казали, що ми, німці, є народ володарів і йдемо сюди владарювати. Але коли ми ще за Дніпром, наступаючи на Запоріжжя, зійшли на височину і побачили перед собою грандіозну панораму Дніпрогесу та металургійних гігантів у степу, я подумав: «Мій Фюрер, буде нам тут тяжко»!

Вася-танкіст. Дивно, що молодиків із гітлерюгенду можуть роздирати такі сумніви.

Полонений. Вам може видатись, що я вимолюю собі життя. Але ці міркування щирі. Нам казали: доля Німеччини вирішиться на Україні, вирішиться битвою на Дніпрі, казали, що за Дніпро ми не випустимо ваших армій. А ви все далі відходите не схід, а ми тим часом далі від рейху.

Боєць. Ба, розговорився. Чому він ще живий? Ждемо коли втече?

Колосовський. Як будемо з ним?

Боєць. Що з ним водитись? Одним ротом буде менше. Харчів уже – кіт наплакав.

Вася-танкіст. Але це все-таки «язик».

Боєць. Ось цей «язик» нас якраз і погубить.

Колосовський. Ми не вб'ємо його, ми поведемо його далі з собою. Офіцер дивізійної хімслужби, він, напевно, знає ту важливу таємницю, таємницю нової страшної зброї. Газовик, начинений формулами смерті, він ітиме з нами. Але не тільки тому я не віддам його під багнет, що він важливий «язик» і не тільки тому, що існують там якісь міжнародні конвенції щодо полонених, – фашисти самі давно потоптали ці конвенції, і ми знаємо, скільки наших полонених по кошарах душать, по шляхах пристрілюють, у протитанкових ровах загортають живими. Принципи гуманності, людяності, справедливості для них не існували й не існують, але я не хочу бути схожим на них! Він нам здався. Зброю вибито з його рук. Тепер, щоб над таким чинив я тут розправу! Але ж цим я поставив би себе на одну площину з ним, фашистом, а я не хочу опускатися до їхнього рівня. Голодні, обдерті, ми будемо інші, ми ніколи не станемо схожими на них – убивць, будівників концтаборів і фабрик смерті, катів нашого світлого життя!

Завіса

Музика

Ведучий. Гул фронту ближчає, пожежі ростуть ... Здається сама земля горить по обр'ях, тривожним багряним світлом виповнює всю цю вітряну

степову ніч. Палаючі степи, палаючі на планеті міста, тривожно-багрове небо над ними – може це все видно навіть жителям інших планет? Може, й звідти видно в потужні телескопи оце велике спустошення, що охопило нашу рідну землю у 41 рік ХХ сторіччя?

А може, це – остання війна? Бо коли-небудь таки ж мусить бути цьому кінець? Може, народжується вже щасливе те покоління, що не гинутиме у війнах, ступить на поверхню інших планет.

Читець.

Скільки Вас, ясних і незабутих,
Молодих, завзятих, дорогих,
Стукають у серце в бурях лютих,
В загравах і долях вікових.
– Одчини, з тобою поговорим!
Чуєш нас? А ми ж твої брати.
Поділися з нами щастям, горем,
Поможи у вічність перейти.
Поклонись дібровам і долинам,
Повернись до юних поколінь.
Розкажи, що ми не йдем, а лине
Через час, і забуття, і тлінь.
Поклонись коханій після бою,
І не треба нам тії хвали.
Ми ж нічого не взяли з собою –
Лиш бинти й шинельки узяли.
Поклонись матері і дому,
Де росли ми, не доживши днів,
Де над нами з весняного грому
Дуб столітній тепло гомонів.
Ми ніде під кулями негнулись,
Під вогнем прямим і навісним.
Хай простять, що ми не повернулись,
Хай пробачать, як живі живим,
Там, де зорі й тихі краснотали,
Заспівайте у світання час
Не для того, щоб пошанували,
А для того, щоб згадали нас

Музика

Використано твори Григорія Тютюнника, Олеся Гончара, Андрія Малишка, Михайла Стельмаха, Григорія Донця, Миколи Сома, Федора Гаріна, Дмитра Луценка.

Примітка. Відеоматеріали і музику керівник гуртка добирає, враховуючи літературний матеріал.

ПРИРОДИ ДИВОСВІТ КАЗКОВИЙ

(літературно-музична композиція
за творами Наталі Забіли та Василя Сухомлинського)

Музика

Ведучий

День за днем, за тижнем тижні –
непомітно лине час.
Різні зміни дивовижні
відбуваються круг нас.
От зима, весна та літо,
осінь, потім знов зима ...
Сивий час летить над світом,
і кінця йому нема.

Ведуча

Подивись з початку року
на землі лежать сніги.
Скрізь, куди сягає око, –
кучугури навкруги.
Вітер снігом б'є в обличчя,
засипає снігом дах
І ведуть між себе січу
хуртовини у степах.
Звір в цю січу попадеться, –
геть тікає ледь живий.
І по праву Січнем зветься
місяць перший, зимовий.

Ведучий

Другий місяць зветься Лютий,
а лютує він тому,
що на світі довго бути
не доводиться йому.
Хоче лютий, щоб на світі
панувала вік зима.
Та поволі сонце гріти
починає крадькома.
Довгі дні, короткі ночі,
гульк – уже й струмок тече!
Лютий враз як зарегоче,
знов морозом припече ...
Та здаля вже крок по кроку

йде весна, веселий час.
І, розгніваний, до строку
Лютий геть тіка від нас.

Ведуча

Біжить по вулиці струмок.
Навколо сніг прив'яв та змок.
Весна прийшла! Весна прийшла! –
Дзвенить, плескочеться струмок.
Чорніє й тане білий сніг.
Густий туман на землю ліг.
Біжить струмок, плющить струмок,
щоб змить останній талий сніг.

Музика

Ведучий Пригріло весняне сонечко. Заворушилися Бджілки у своєму вулику. Мабуть пора вилітати на роботу. Одна Бджілка й каже:

– Я полечу подивитися, чи є вже квітка.

Полетіла Бджілка. Поле сіре, де-не-де ще сніг біліє. Побачила Бджілка на узліссі блакитну квіточку – пролісок. Сіла на квітку, пробує солодкий сік. Але з лісу ще холодом тягне. Повернулася Бджілка до вулика та каже подружкам:

– Ще трохи почекаємо. Хай сонечко дужче пригріє.

Ведуча

Ось весна вже зовсім близько.
З гір біжить, шумить потік.
Нам в гаю дає берізка
свій живущий, свіжий сік.
А сама берізка біла
березневі бачить сни
й прокидається зраділа,
що діждалася весни.

Ведучий

Весно, весно! Перші квіти
розквітають на землі.
Сині проліски привітно
зводять вінчики малі.
І хоч, може, буде влітку
більше квітів запашних,
та для нас найперша квітка
наймиліша від усіх.

Картина 1. На сцені сонячна галявина в садку. Рання весна. Розцвітають перші весняні квіти – проліски, кульбабки, сон-трава, ряс. Вони вибігають зі схованок і радісно вигукують.

Весняні квіти Весна? Весна? Невже весна це?
Невже весна?! Авжеж – весна!!!
Дивіться – й справді: нам не сняться
і сонце, й неба синь ясна!..
В задушнім темнім підземеллі
ми довго спали в дні зими.
Але тепер, такі веселі,
на вільну волю вийшли ми!
На вільну волю вийшли сміло,
щоб нашу пісню завести!
У нас тепер одне лиш діло:
як слід розквітнути й рости!
З'являються Бджілки й Метелик

Бджілки Ми чули, квіти вже розквітли?
Летімо ж друзі всі вперед!
Залишмо швидше наші житла
І поспішаймо брати мед!
Усе блищить, мов з позолоти,
і неба синь така ясна!..
Тож швидше, швидше до роботи!
Бо вже весна, весна, весна!

(З'являється метелик).
Метелик Ой, як же гарно! Скільки світла!
Як хороше на світі жить,
Коли навколо все розквітло,
все хоче з сонечком дружить!
І вже не треба повертати
у той старий трухлявий пень,
а можна весело літати
і танцювати цілий день!
(Метелик починає танцювати).

Квіти Яка краса!
Яка майстерність!
До танцю в нього справжній хист!
Диви, які стрибки химерні!
Це – незрівнянний танцюрист!..

(Квіти оточують колом Метелика, танцюють разом із ним, з'являється Вишнева Квіточка, замислено дивиться на танець Метелика, за огорожею з'являється Павук, сердито хмуриться; Метелик танцює).

Квіти *(співають)* Ходім, Метелику, на луки,
Там веселіше й просторніш!

Ану берімося за руки
І біжимо туди скоріш!
(Квіти, Метелик вибігають геть)

Павук Якийсь вифранчений жевжик
Розтанцювався серед трав!
Це припинити слід!.. Та де вже! –
Він нас усіх зачарував!
Ви ж не ледачі, працьовиті,
Ви всі не любите нероб.
Негайно йдіть його ловити,
Щоб гультяїв тут не було!

(З'являються Мурашки)
Мурашка Хоч ти, Павуче, мабуть, правий,
та нам не впоратися з цим,
бо є в нас більш важливі справи:
ми ремонтуємо наш дім,
ще й доїм тлю – свою худобу
і виганяєм на попас ...
Провчити б слід того неробу,
Але часу немає в нас!

(Мурашка виходить, Бджілка виступає наперед, щоб відповісти Павуку)

Бджілка І ми також часу не маєм,
Нам зайві справи не з руки, –
Пилок і мед весь час збираєм
Із воску ліпим щільники ...
А що Метелик ледацюга –
До того діла нам нема!
Хоч до знемоги хай танцює
Або хоч голову злама!..

(Бджілки вибігають, Павук сердито дивиться їм услід)

Павук Що ж, як нікого не тривожить,
Що тут завівсь такий гультяй,
Я сам його зловити можу.
Провчу негідника – та й край!

(Павук, помахуючи своїм мотуззям-павутинням зникає, а виходить Вишнева Квіточка, дуже стурбована)

Вишнева Квіточка *(злякано)*

Ти тут, Метелику?! Нарешті!..
Я так стомилась – просто жах!

Усе шукала – де ж ти? Де ж ти?

Метелик (здивовано))
А хто ти?

Вишнева Квіточка

Я – Вишнева Квітка!
В садку я бачила згори,
як ти виконував так чітко
балетні різні номери.
І всім було так гарно й любо,
аж скрізь лунав веселий гук!
Але ж на тебе із-за дуба
дививсь розлючений Павук ...

Метелик Мені ж здавалось – всі раділи ...
Чого ж він гнівався!.. А втім,
яке мені до нього діло?!

(Бере Вишневу Квіточку за руку. Вишнева Квіточка схвильовано відсторонює його руку)

Вишнева Квіточка

Зажди, тут зовсім не до сміху!
Павук – чудовисько страшне,
тобі він заподіє лихо:
впіймає, скрутить і замкне ...
Ще й інших, – це йому не важко, –
підмовить проти тебе вмить!
На щастя, Бджоли та Мурашки
відмовились тебе ловить...

Метелик *(сміється)*

От бачиш – є і в мене друзі!
Спасибі їм!..

Вишнева Квіточка *(сумно хитає головою)*

Та ні!
Ти й Бджолам теж не до вподоби,
і ті Мурашки, – чула я, –
тебе вважають за неробу,
за ледацюгу й гультая!
Тебе ловить вони не хочуть
не через дружні почуття,
а через те, що час робочий
шкода втрачати без пуття ...

Метелик (*схлипнув*)

Але чому Мурашки й Бджоли
про мене кажуть отаке?!
Я ще таке не чув ніколи
обвинувачення тяжке ...
А той Павук, напевне, правий
і розлютився не дарма!..

Вишнева Квіточка (*обурено*)

Він злий, лихий ...

Метелик

То – інша справа,
але подумай-но сама:
навколо й справді всі працюють ...
Лиш я без діла сновигаю
і тільки знай – веду танки!..
Так!
Пора до праці!.. Я вже мрію
якусь роботу розпочати!...
Але ж ... нічого я не вмію
й не знаю – де такого вчать?..

Вишнева Квіточка (*сумно*)

Не знаю й я ... Я ж тільки квітка,
що в світі мало прожила ...
(*пожвавішала*)
Та в нас тут є одна сусідка –
Стара досвідчена Бджола.
Вона все вміє й розуміє,
всього зазнала на віку,
її цінують і шанують
Не тільки в нашому садку.
Вона пораду дасть, звичайно,
й життя інакше потече...

Метелик

Ой Квітонько! Летім негайно!
Я хочу, щоб мене за діло
хвалили всі й любили всі!

(*Метелик і Вишнева квіточка полетіли до Старої Бджоли*).

Картина 2. Весняна галявина. Хатина Старої Бджоли. Виходять Метелик і Вишнева Квіточка.

Стара Бджола (*з цікавістю*)

Ану погляну, подивлюся –
хто це прийшов!.. Якесь хлоп'я та дівчинка

Метелик Це ми, бабусю,
Вишнева Квіточка та я!

(Стара Бджола виходить із своєї хатки, зустрічає Метелика і Вишневу Квіточку)

Стара Бджола
А хто ж ти сам?

Метелик А я Метелик!..

Стара Бджола
А-а, танцюрист?

Метелик *(сумно)*
Так, танцюрист ...

Стара Бджола
Чому ж такий ти невеселий?
Якщо до танцю маєш хист,
то ти повинен сліз не лити,
а танцювати і співати,
щоб всіх навколо веселити,
весняне свято святкувати!

Метелик. Я теж так гадав ... Але всі кажуть, що я ледар, нероба, що треба робити якесь корисне діло. Я не хочу бути ледарем, хочу теж робити корисне діло, як усі роблять.

Вишнева Квіточка *(співчутливо)*. Тільки ж він, бабусю, нічого не вміє.

Стара Бджола *(до Метелика лагідно)*. А співати й танцювати вмієш?

Метелик Співати й танцювати вмію.
(співає)
З одної квіточки на другу
Люблю літати без кінця –
з садка до лісу і до луку,
під легкий подих вітерця!..

(Метелик і Вишнева Квіточка танцюють, потім спиняються біля Старої Бджоли)

Стара Бджола На квітку з квіточки без краю
літаємо і ми бджілки.
Ми з них солодкий сік збираєм

- і мед кладем у щільники
(до *Метелика*):
Ну що ж, мій любий танцюристе,
щоб не літати без користі,
ставай моїм помічником!
- Метелик**
(здивовано) Хіба я можу мед збирати
і щільники робить як ти!?
- Стара Бджола** Звичайно, ні! Та можеш, брате,
ти де в чім іншим допомогти.
Коли ми навесні та влітку
собі збираєм мед з квіток,
то водночас із квітки в квітку
ми переносимо пилок.
І знай – це робиться не даром:
пилок переносити слід,
щоб кожна квітка незабаром
перетворилася на плід!
Робота ця тобі під силу:
літай собі як досі звик,
відвідуй кожную квітку милу
і з неї пий солодкий сік.
Танцюй, виблискуй, як лелітка,
щоб веселіш усім жилось,
і разом з тим – із квітки в квітку
пилок у лапках перенось.
Що, згоден?
- Метелик** О, на це я здібний!
Я так робив би й дотепер,
аби лиш знав, що це потрібно
для квітки та її сестер!
Давай скоріш мені відерце
або торбину на пилок!..
Тепер звернусь я з легким серцем
до всіх Мурашок і Бджілок!
Бджілки! Пташки! Малі Мурашки!
Вже є робота в мене теж,
її виконувать не важко,
а любо й радісно без меж!
Я завжди буду так робити,
щоб всі могли мене любити,
і присягаюсь – скільки жити,
і з вами, й з працею дружити.

(З'являється Павук, поблажливо дивиться на Метелика)

Павук Ну що ж, і я тепер не проти
поглянути на його танки ...
Бо хто охочий до роботи,
той хай танцює залюбки!

Музика

Ведучий. Прокинувся ліс після довгого зимового сну. Розкрилися бруньки на берізках і ліщині, на липі й клені. Маленькі ясно-зелені листочки потягнулися до теплого сонця. Вони пахучі й липкі – весняні. Впаде краплинка роси на маленький листочок і тремтить, тремтить.

У вітах ще не шелестить. Стиха шумить. То гойдаються гілочки, листочок хоче доторкнутися до листочка, але не може. Бринять гілочки, мов чарівна лісова сопілка. Стукає десь по стовбуру дятел, співає вивільга. А що це дзвенить у глибині лісу? Йдемо, дослухаючись до тихого дзвінка. У глибокому яру бачимо струмок. Це він дзвенить. Виходимо на узлісся – перед нами широке поле. А над полем і над лісом – блакитне весняне небо і біла хмаринка.

Тільки дуб спить. Чого ж ти чекаєш, дубе? Мабуть, першої грози. Вона розбудить тебе зі сну.

Ведуча Ось і Травень, ясний Травень
празниково землю вбрав
в одяг свіжий та яскравий
із рясних зелених трав.
В травах, квітах, свіжим листі
переможно йде весна...
А в садочку білим цвітом
вкрилась вишня запашна.

Картина 3. Мальовнича лісова галявина, квіти, лежить важкий камінь. До нього підходить дівчина, прислухається.

Дівчина Хто там плаче під каменем?

Ромашка Це я, Ромашка.

Дівчина Зачекай, відверну камінь.

Ромашка Дякую тобі, Дівчинко. Ти визволила мене з-під кам'яного гніту.

Дівчина Як же ти попала сюди, під камінь?

Ромашка Обдурив мене кам'яний гніт. Була я маленькою ромашковою насінною. Восени я шукала теплого куточка. Прихистив мене кам'яний гніт, обіцяв оберігати мене від холоду і спеки. А коли захотіла побачити сонечко, він мало не задавив мене. Я хочу бути твоєю, Дівчинко.

Дівчина Добре, будь моєю.

Ромашка Як добре мені бути твоєю, Дівчинко.

Дівчина А якби ти виросла в лісі чи край дороги? Якби ти була нічия?

Ромашка Я умерла б із горя. Але я знаю, що нічиїх квітів не буває. Вони завжди чийсь. Он той Маків Дзвіночок приятелює з сонечком. А ось та маленька квіточка Незабудка – подруга Весняного вітру. Ні, квітка не могла би жити нічия.

Музика

Ведучий. Вилетіла з вулика Бджілка. Літає над пасікою й прислухається. Чує, десь далеко-далеко дзвенять голосні дзвіночки. Летить Бджілка на музику дзвіночків. Прилітає до лісу. А то дзвонять квітки конвалії. Кожна квітка – маленький срібний дзвіночок. Усередині – золотий молоточок. Б'є молоточок по сріблу – лунає дзвін, аж до пасіки лине. Ото так конвалія кличе Бджілку. Прилітає Бджілка, збирає з квітки пилок, несе своїм діткам.

– Дякую, квітко...

А квітка мовчала. Тільки тихо кивала голівкою.

Ведуча Той, хто бачив, як розкішні
маки вогняно цвітуть,
як в садах дозрілі вишні
аж гілки додолу гнуть,
той, хто в пору косовиці
на узліссі поміж трав
соковиті полуниці
в повні кошики збирав,
той розкаже сам, напевно,
чом це здавна між людей
на Україні зветься Червнем
перший літній місяць цей.

Ведучий А коли розквітнуть липи.
посеред твого двора,
значить, це надходить Липень,
найпахучіша пора.
Цілий день клопочуть бджоли,
з лип узятки беручи.
Медом пахне все навколо,
матіолою – вночі.

Музика

Ведучий. Летіла Бджола й побачила гарбузову квітку. А гарбузова квітка велика-велика. Залізла Бджола всередину та й набирає солодкого соку. Набрала, вже пора й летіти. Та захотілося Бджолі роздивитися квітку. Довго мандрувала вона між пелюстками. Насипалось жовтого пилку на її крильця – й стала Бджола золота-золота. Летить Бджола до вулика, а сторож її не впускає.

- Ти чужа, – каже сторож, – он яка ти жовта.
- А глянь, скільки я меду несу, – каже Бджола.
- Тепер я впізнав тебе, – зрадів сторож, – ти наша. Ти золота.

Ведуча   Веселе літо відцвіта,
пора його пройшла.
Хороша осінь золота
надходить спроквола.

Музика

Ведучий. Над ставком стоїть плакуча верба. Схилила свої зелені віти і дивиться у воду. Вітер дихне – гайдаються віти, мов коси дівочі.

Біля самого стовбура маленька пташка намостила гніздечко. Прокидається вона рано-вранці. Як вилітає зі свого теплого гніздечка, зелені коси тремтять. Це верба прислухається до пташиного співу.

Прийшла осінь. Холодний вітер позолотив гілки. Дівчина-верба стала золотокоса. А пташки не стало. Куди вона поділася? Полетіла у теплий край далеко-далеко за море. Весною вона прилетить, і верба перестане сумувати. Знову зазеленіють коси, рано-вранці прокинеться щаслива дівчина. І пташка буде щаслива, бо вона вдома, на Батьківщині. Бо Батьківщина – це найдорожче для нас. Дорожчого за Вітчизну немає нічого.

А зараз дівчина золотокоса сумує. Тихо над ставком. Упав золотий листок і поплив кудись далеко-далеко. Зітхнула верба.

Ведуча   Подивись: на видноколі
мов змінилися ліси.
Хто це їх у жовтий колір
так барвисто покрасив.
Ось край річки жовті клени
і берізки золоті.
Лиш ялиночки зелені
залишились в самоті.
І пишаються дерева
золотим своїм вбранням.
– Це якийсь Маляр, напевно,
догодити хоче нам.
А маляр цей – місяць Жовтень –
у відерцях чарівних
жовту фарбу перебав
і розбризкує на них.

Музика

Ведучий. Лариса встала на світанку: пішла в сад. Мати сказала, що пора з осінню прощатися: скоро впаде сніг; закрутить віхола...

У саду було порожньо й тихо. Листя з дерев давно опало. Вітер гойдав голі віти.

Під деревами лежало сухе листя. Воно тихо шелестіло під ногами.

Коли це серед сірого листя Лариса побачила велике рожеве яблуко. Мабуть воно щойно впало, бо ціле було й свіже.

Дівчинка зраділа. Вхопила яблуко, глянула навколо й відчула, немовби в саду стало світліше й затишніше. Може, то вчулося Ларисі, а може, й справді: десь загув джміль.

З яблуком у руках Лариса пішла додому. Вона поклала його на столі й сказала мамі:

– Це шматочок літа. Хай лежить воно тут до весни. Мама усміхнулась.

Ведуча

Від вітру коливаються
пожовклі дерева.
А листя з них зривається
і пісеньку співа:
Веселі танцюристи ми
кружляєм в висоті, –
Листки, листочки, листики,
Червоні й золоті!
Зриваємось ми зграями
з топольок і беріз.
Злітаємо, кружляємо
І падаємо вниз.
Та вітром знов піднесені
Мчимо з височини.
Нам радісно! Нам весело!
Нам любо восени!
Злітає листя зливою
І падає німе ...
Вітерець пісні наспівує,
А сам все дужче дме!

Ведучий

Замерзлим грудням скрізь і всюди
укрилось поле і шляхи.
– Це вже Грудень! – кажуть люди
і вдягають кожухи.
І дерева в білий іній
вбрались, як у кожухок.
Річка спить у кризі синій,
і замовкнув спів пташок.

Музика

«... БІЛЯ ГОРИ ЧАБАНИЦІ»

(літературно-музична композиція за мотивами повісті

«У неділю рано зілля копала» Ольги Кобилянської)

Дійові особи: *ведучі, Гриць, Андронаті, Тетяна, Настка, Мавра, дівчата.*

Перебіг заходу.

Завіса.

Музика

Ведучий. Се було давно. Через те не знає навіть ніхто назвати місцевість, де склалася подія про яку розказується. Хіба те одно, що в горах.

Мов у китлі між горами, що здіймалися поважно вгору, ховалося доволі велике село.

Ліси тих гір – старі, непроглядні ...

У ногах однієї гори, названої Чабаниця, до котрої і тулилося наше село, бігла гучна ріка. Шумна і прудка, гонила розпінена через велике неповоротке каміння. Ріка та окружляє гору Чабаницю, неначе б хотіла її обіймати. Немов і до тієї-то ріки сходили з самого верху Чабаниці смереки густими рядками, одні по других. Низько в долині, вже над самою рікою, опинилися вони.

Стояли тут з розширеними зеленими крилами та шпильями, зверненими до гори і шуміли ... Не як в долині здичіла ріка, голосним плескатом, гамором і гуком, але відмінно і на свій окремий лад ...

Ведучий. Недалеко ріки, злучаючись своїм городом з горою Чабаницею, стояла з обійстям і млином своїм хата далеко і широко знаної багачки, вдови Іванихи Дубихи.

Шуміла ріка, гудів млин, шуміли сосни, а все враз, хоч вніч, хоч вдень – вони держалися враз.

Зеленіли смереки, ослонюючи і окидаючи густою тінню хату славної багачки, побожною і строгою господині Іванихи Дубихи.

У городі її пишалися цвіти відколи вона лише віддалася. Пишалися в неї до пізньої осені, бо в тім вона вже за дівочих літ склалась. А повдовівши та оставшись лише з одною дитиною, злилася з ними до того, що її город, хоча і коло хати не дуже вже великий, був би їй без цвітів видався гірше пустині.

Найкраще, що пишалося в нім, це були великі червоні зимуючі в землі маки, яких у цілім селі ніхто, окрім неї не мав.

Ведучий. В оцім-то селі, замкненім горами, перебували одного разу на превелике здудування мешканців, кілька день цигани ...

Просили про дозвіл задержатися з тиждень. Сього їм відмовлено, скорочуючи побут на половину. В тих кількох днях скоїлася межи ними пригода, що не забулася так скоро.

Третьої днини по їх приїзді знявся в однім з шатрів гамір, що не втихомирювався два дні. Якраз третьої ночі по їх приїзді привела молода Мавра, жінка теперішнього провідника циганів на ім'я Раду, на світ сина. Батько, побачивши, що дитина, напрочуд біла вдалася, накинувся на нещасну матір з лайкою, погрозою і бійкою за зраду ... Ади! – грозив. – Ади! Якого сина по трьох роках подружжя привела! – і зареготав, сплюнувши крізь зуби. – Тільки твого щастя, що лежиш оце ще межи нами, та що батьком твоїм Андронаті, а мати найстарша віком в громаді, а там – і до трьох день я тебе не терпів би в своїм шатрі ...

Ведучий. Пийте, браття! Пийте, Андронаті – музика просить. Пийте, не жалуйте. Хто знає, де опинимось незадовго ... І чи Андронаті буде ще між вами. Не стане Маври між вами ... Не стане і Андронаті ...

І ходить Андронаті, і просить ... наливає, а сам ніби забуває собі доливати. Лиш все сльози долонею з очей утирає.

Раду лежав на землі, підперши голову на лікоть, і, затявшись, не обзивався, мов був сам один-однісінький на місці.

Він вихилив перший раз по раз горівки, поданої йому Андронаті з дрібного малого пугарика, що переходив з родини в родину як річ надзвичайно почитувана і задумався тепер над Маврою. Був як не при умі. Що йому тепер з неї? І серце брехливе. Як її брав ... впевняла, що любить, а пізніше зрадила його ... Та ще й поза громадою. І вже він догадується з ким.

Ведучий. Було коло першої години сеї ночі, як молода красна жінка отамана Раду, Мавра, уступалася йому з своїм білим сином навіки з його шатра і його дороги.

Цигани разом з Раду спали мов убиті, і лиш два усунулися з-поміж них котячими рухами. Був то старий Андронаті і його вірний товариш-музикант-цимбаліст, що ніколи з ним не розлучався. Обидва вони змовилися передом не пити стільки, що другі, а як всі поснуть, винести Мавру з шатра враз з дитиною і тим способом вирвати її з рук Раду та охоронити від смерті або щонайменше від якогось каліцтва ... Мавра була мудра і хитра і, певно, дасть собі раду в житті, заки знов коли стрінуться.

Ведучий. І коли справді всі заснули сильним сном від трунку, заправленого Андронаті усипляючим зіллям, за котрим ходив він два дні по горах, Андронаті і товариш винесли Мавру з дитиною з шатра.

Не гинути мала вона, молода і красна, одинока дитина його, як звірюка, але жити між добрими людьми ще дальше. Світ широкий, Бог годує всіх і її вигодує також ...

Дитину її підкине Андронаті бездітному багачеві ... може, от там десь в однім із сіл за горою Чабаницею, і все буде добре ...

Музика.

Ведучий. Весна настала. Стоять смереки рівними зеленими хоругвами, вітаються, шумлять, клоняться коронами одна другій, а все тому, що от весна прийшла.

Цвітуть вже і цвіти, колишуться і дзвінки коло скал, каміння, а все в честь весни, все в честь її повороту.

Порозпукувалися вже й маки молодій Тетяні, і от-от незадовго вона їх зірве вже, завітчається ними, поспішить зеленим лісом прудкими ногами до старої Маври або й далше.

Одної такої чудової весняної днини пустився Гриць у полонини оглянути худобу, деякі колиби та на приказ батька вибрати кілька кращих штук худоби на продаж. Переходячи через село на противну гору, де простягали полонини його батька, подибав по дорозі старого, з дитинства вже йому знаного діда Андронаті, що все раз по кілька років являвся в їх селі і поступав до їхньої хати!

Музика

Картина. Зустріч Гриця і Андронаті в горах.

Андронаті. Тебе, синку, я оце третій раз бачу. Ти, мабуть, не маєш родичів?

Гриць. Кажуть, «ні».

Андронаті. Але тобі добре?

Гриць. Та добре.

Андронаті. В багачів живеш?

Гриць. Та ніби в багачів. Їсти, пити маю, одежі гарної також, коня найкращого зі стада також дарували ...

Андронаті. А чого недостає тобі ще? *(Усміхнувся)*. Любки?

Гриць. Є їх доста, де б не захотів. А з-помежи тих є вибрані дві.

Андронаті. А багачки?

Гриць. Та – ніби багачки. Чорнява, кажуть, багачка, то, може, й не схоче її мати дати за мене, але синьооку, біляву мої родичі хочуть, а мене її родичі. І добра вона, і непогана; якраз кажуть мені під пару. Зрештою, Бог знає, котра мені суджена. І котра буде, то буде. От ... *(махнув зневажливо рукою)*. Всі вони однакові.

Андронаті. Що?

Гриць. З того усього я пішов би у світ!

Андронаті *(крикнув)*. Куди?

Гриць. У світ.

Андронаті. У світ? Як той циган? От-от і наговорив. Бідувати, як я?

Гриць. Е, не, – як Ви по милостиню, а так собі, щоб бачити світ. Надокучило межі горбами. Так, діду, іноді мене тягне деінде у світ, що Господи Боже! Отже ні.

Андронаті. Дівчат шкода? *(Розсміявся)*. Що?

Гриць. Може, і шкода тої, з чорними бровами. Вона ніколи не навкучується. Все тебе ніби чимось новим годує. Щоправда, діду, – гарна дівчина.

Андронаті. А я тобі кажу, сину, все пусте. Гарна чи негарна, біла чи чорнява – як багачка, то добре! Дуже гарної навіть стережися. Буде за другими спозирати.

Гриць (*розсміявся*). А я від чого буду? Але вона гарна, мов боярська дочка. А білява зате люба і догоджує. Щоб не захотів я, вона вже зробила. За тими двома хлопці голови дають. А я ж не знаю котру посватаю. Жаль одну покидати, а шкода і другу лишати. Гей Туркине, Туркине! (*Тужливо кинув*). Ти в душу запала, а сама, мов чарівниця ... добре! Гей, дівчата, злийтеся в одну, і я вас посватаю!

Андронаті. Одну люби, синку. Одну люби та щиро.

Гриць. Мабуть, білу посватаю. Дарма, що чорнобриву, може, й більше люблю. І де вона? Хто її вдержить? Вона ... тут і там, тут і там, а хочеш її обняти, до себе пригорнути, вона ... «не для тебе». Бог знає як то ще буде. За білою стариня потягає, а чорняву я один лише знаю. Ми любилися потай, сходилися в лісі ... Туркине, вийди (*гукнув журливо*). Вийди як зазеленіє! А от вже і зеленіє! А ти! ... У-х! (*Тріпнув капелюхом*).

Андронаті. Любитися потай з чорнобривою?

Гриць. Сходимося все в лісі. До хати стара ще не приймає, чатує над нею, як вовчиця, навіть говорити не хоче! Тож ми лісом криємося!

Андронаті. Зле, хлопче, зле. Стережись. Світом ідуть прокльони, може, й тебе хтось з жалю за неї проклясти.

Гриць. Але – бо і красна! За нею всі хлопці гонять. Але я, татку, я один буду її мати. Красна, і, як дика коза, шмигає по лісі, ми тут і любимося. Я про чорнобриву, діду... Так мене обмотала, що з гадки не сходить, та хто знає, чи буде моя ...

Андронаті. Якби я ворожбит, то поворожив би тобі, хоч би й на горбі. А так стану тобі, може, коли в пригоді ... між дівчатами, щоб не дуже вже ними турбувався.

Гриць. Ов-ва! Мені їх не страшно. Зроблю як схочу!

Андронаті. Та хіба заграю тобі на весіллі, поки умру ...

Гриць. На весіллі ...

Андронаті. Як Бог дасть. Тобі одному ще заграю. Я рад би, щоб ти став першим багатирем на селі. Знаю тебе з дитини, а родичі твої були для чужого старця – милостиві. Тому я рад би ... хоч бідний ... хоч чужий циган ... рад би ...

Гриць. Може, я буду колись багатирем, не знаю. Кажуть, багатству чорнобривої в нашій селі рівні нема, тому хто знає, чи за мене дадуть.

Андронаті. Чим вона найбільше багата?

Гриць. Чим? (*Розсміявся*). Чорними бровами.

Андронаті. Ой, як та чарівниця?

Гриць. Чарівниця, діду.

Андронаті. Стережися, сину. Чорні брови мають силу.

Гриць. Кажуть, мають (*розсміявся*). Та я її не боюся, коли б лиш за мене дала її мати.

Андронаті. Чарівницям, кажуть, треба всю свою силу віддавати, інакше вони беруть верх над чоловіками, бодай у нас циганів, стережися їх.

Гриць. Я один не боюся їх – і все буду роботи як схочу. Грицеві не страшна жодна ..., зрештою, і біляву маю ... Не їм я піддамся, а вони ... мені.
(*Звучить голос трембіти, смутний і протяжний. Гриць зупинився*).

Андронаті. Се на смерть.

Гриць. Не знаю. Мабуть.

Андронаті. Я лишу тебе, синку, верну в долину. Не годен даліше.

Гриць. Ідіть, я спішуся ... бо мене в полонині ждуть.

Андронаті. Іди, синку, іди з Богом! Рад, що бачив тебе, а далі нехай орудує Божа воля.

Гриць. Побачите ще на весіллі (*зняв покірно капелюх і схилився низько перед старцем*). Поблагословіть, діду, ще перед весіллям. Хто знає, як випаде, чи встигнете на час прибути. Поблагословіть, ви старенькі!

Андронаті (*зворушений*). Благословляю тебе, синочку, благословляю з усім добром і щастям – а не забудь свого діда.

Гриць. Не забуду, татку! (*Пішов*).

Завіса.

Музика.

Ведучий. Неповорушно стоять гори навкруги, неповорушно – густі ліси. Лише хижуні, розпростерши крила, розкошують над небосклоном.

Уже четверта неділя, як виїжджає Гриць на своїм чорнім густогривім коні в ліс за Туркинею і не діждеться її. З надією виїжджає, а з сумом вертає. Може засватали її м'ясницями, думає часом неспокійно, а може, і віддала мати десь далеко звідси, і він нічого не знає, від нікого про неї не чує, – ніхто нічого не каже ...

У його серці розігралася туга.

Ведучий. Під час таких невеселих думок здіймає нараз його кінь високо свою голову, задивився чорними блискучими очима неповорушно в одну сторону лісу, настороживши вуха, і мов жде. Майже цілим туловищем своїм жде ...

Якийсь час стояв кінь спокійно, неповорушно, однак тепер починає наново непокоїтися. Відчувши десь щось ніби чуже, він почав наслідком своєї великої полохливості бистрим оком роззиратися, піднявши голову ще вище, як перше. Та вже не жахається так сильно, як вперше. Гриць прив'язав коня до якоїсь смереки, а сам іде білою стежкою вперед угору. Однак не пройшов даліше як кільканадцять кроків вперед себе, коли саме недалеко нього попри стежку розчиняються, як перше, крила смerek, уступають місце дівочій пишно завітчаній голові, а далі й цілій високій стрункій постаті Тетяни.

Картина. Карпатський ліс. Стежка серед смерек. Виходить Тетяна, голова її завітчана, назустріч Гриць.

Гриць. Туркине, то ти? *(Крикнув радісно).*

Тетяна. То я. Пусти. *(Гриць якось випадково обіймає Тетяну, торкаючись її уст).*

Гриць. Туркине! *(Радісно повторює).* Я стільки разів тут наждався вже на тебе, стільки натужився за тобою, а ти аж тепер прийшла.

Тетяна. Аж тепер *(сміючись).* Тому й пусти *(звільняється з обіймів Гриця).* Я не йшла сама, я йшла з одною жінкою ... Цить *(напівголосом),* вона ходить часом сюди і під «Білий камінь» і шукає там якогось зілля ...

Гриць. Лиш тут най не йде! *(Перебиває Тетяну, притискаючи її до своїх грудей).* Тут нехай не йде, бо зараз кину в яр. Нині неділя, ти нарешті прийшла ... діждався тебе, моя зоре, тож нехай не йде.

Тетяна. Ти, кажеш, ждав тут на мене вже не раз.

Гриць. Нині четверту неділю як жду.

Тетяна. А я ходила по лісах, та все зверталася з дороги назад, не могла звернутись до тебе ...

Гриць. Зозуле, *(каже, цілуючи Тетяну, ще раз, пригортаючи до грудей).* Зозуле!

Тетяна. Не могла, не могла ... маму я дурила, не сказавши по правді, чого йду в ліс, тому і сумління все здержувала.

Гриць. Любити, Туркине?

Тетяна. Любити, Грицю.

Гриць. А он, бач, я можу.

Тетяна. І любити, і дурити?

Гриць. Дурити і любити *(не задумуючись, відповідає сміючись).*

Тетяна. Любити, Грицю ...

Гриць. Зозуле!

Тетяна. *(Підняла голову і дивиться просто з щирістю в очі Гриця).* Ніколи так не питай *(з жалем).*

Гриць. Коли ти завжди така чудна до мене.

Тетяна. Ні, Грицю, ні ... Якби ти знав ...

Гриць. Що, дівчино моя!

Тетяна. Як тяжко дуже, дуже любити, а при тім ту любов перед матір'ю таїти.

Гриць. Чому таїти?.. Чи се сором любити?

Тетяна. Не пустять ходити в ліс. Скажуть, щоб ти прислав сватів, а по лісах не пустять сходитися. О ... моя мати ніколи не пустить.

Гриць. Ов-ва! *(Сміється).*

Тетяна. Так, так, Грицю, мама моя не знає жартів. Проти хлопців вона строга – не вірить їм.

Гриць. А проти їх і конем не об'їдеш *(сміючись).*

Тетяна. Легко тобі сміятися.

Гриць. Легко ... де вже легко, коли Туркиня коло мене, а прийде час будуть і старости. Сеї осені певно що будуть. Оця зима була така довга та тяжка, я стільки за тобою натужився, а тепер же самим пишним літом ще і «матерів» лякатися? Зо мною ти не бійся нічого (*голубить Тетяну*).

Тетяна. То дуже любиш?

Гриць. Нікого ще так щиро не любив, як тебе. Казав же тобі. Тебе одну на світі. Коби знала ти, Туркине ...

Тетяна. А коби ти знав ...

Гриць. Ти не знаєш, що в мене за серце. (*Пригортає Тетяну до себе*).

Тетяна. А я – Грицю ... а я – о Боже ...

Гриць. Люби, зозуле, люби, а я на руках занесу тебе до твоєї хати.

Тетяна. А як перестанеш любити?

Гриць. Туркине, моя зоре, – хіба ж я се годен? Чому ти отак сумно питаєш?

Тетяна. Бо, може, за мною ще й свиснеш, як перестанеш любити. А я, Грицю, а я ... я ...

Гриць. Посвистував я, Туркине (*виправдовується*), посвистував я, що правда, і не за одною, але тебе полюбив я так щиро, що скорше поглузуєш ти з мене, як прийде багатший, ніж я... Чи не так? Тетяно? Іваниху Дубиху широко-далеко за багачку знають, а я – Гриць. Тільки і його багатство, що кінь та щире серце (*поцілував Тетяну і притиснув до себе*) ... Тебе одну я люблю. На весь світ одну. В неділю прийду знов, буду тебе ждати. Вийди тут ось лісом, зацвіти в нім квіткою, я буду тут.

Тетяна. Все лісом?

Гриць. Все лісом.

Тетяна. А може ні ... (*йде живо*).

Гриць. Туркине!.. Туркине, біжиш до своєї матері?

Тетяна (*йдуци*). Біжу!

Гриць. Ов-ва! Тетяно, (благаючи) бач, вже й загнувалася. Вже скінчила любити? А я так довго ждав ... (*Тетяна зупинилася*). Прийдеш знов?

Тетяна. Прийду.

Гриць. Пам'ятай!!

Завіса

Музика.

Ведучий. Сього року Бог знає чому самій Тетяні захотілося розвідатися про свою будучу долю. Товаришки і ровесниці, котрим вона заявила свою охоту поворожити на Івана Купала вінками, мов лиш ждали поклику. Поклику найкращої та, на їх гадку, найвідважнішої дівчини, що як впевняла, нічого не боялася: ні русалок, ні вдень, ні вночі, ні сміху всіх хлопців у селі, а так просто хотіла. Хотіла побачити куди попливе її вінок водою, куди покерують ним русалки. Тому запросила своїх товаришок і ровесниць на надвечір'я Івана Купала над річку, неподалік трохи од млина.

Ведучий. Аж ось настав врешті очікуваний вечір, а з ним і місяць вповні.

Завтра Івана Купала, а сьогодні ніч ясна, зориста, неначе умисно розцвілася, щоб молодим дівчатам зрадити над річкою будучу долю і милого.

Мов гарні птахи зібралися вони над берегом ріки, що, осяяна місячним світлом, виблискувала приманчиво межі густо заліснілою, вечором темною Чабаницею та білою дорогою, що бігла попри неї.

Неначе срібна широка струя, рухалася вода шумливо вперед і все вперед ...

Ведучий. Не самі прибули дівчата на берег блискучої вночі ріки. Межі ними є й циганка Мавра ...

Нині захопила її, очевидно, струя живого життя молодіжі, і вона ніби відмолоділа сього вечора з ними. Зрештою, вона найбільше через Тетяну тут. Тетяні захотілося над рікою поворожити, а се було для неї те саме, що її власне бажання ...

Музика.

Картина. Дівчата на березі річки готуються ворожити, знімають вінки і кидають їх у воду. Коли упав перший вінок, почувся перший голос (*спів*).

Перший голос. Гей, на Івана, гей, на Купала, гей, гей, гей!
Красна дівчина долі шукала, гей, гей, гей!
Цвіти збирала, віночок вила,
Долі водою його пустила.

Другий голос. Поплинь, віночку, по блискучій хвилі,
Поплинь під хату, де живе милий.
Поплив віночок долі водою,
Серце дівчини забрав з собою.

Третій голос. На заріночку змарнів поволі,
Не дав Купало дівчині долі.
Гей, на Івана, гей, на Купала
Дівча во північ зілля копала
В північ копала, в північ варила
А до схід сонця вже отруїла ...

(*Дівчата посхилялися над водою і вдивляються у свої вінки, куди їх несе вода*).

Четвертий

голос. Гей, на Івана, гей, на Купала
Красна дівчина долі шукала!
Цвіти збирала, віночок вила,
Долі водою його пустила.

(Веселий крик, гомін, шум)

Тетяна (не знімаючи вінок з голови, роздумує, куди його кинути). Звінчаються вони сеї осені, як заповідав він їй, чи будуть ще долі ждати. Заки сніг упаде, будеш у моїй хаті ...

(Підходить циганка Мавра)

Мавра. Ти тут хочеш кидати вінок?

Тетяна. Не тут.

Мавра. Не тут, доньцю, не тут, бо, ади, тут у воді вир, і він не дасть добре вінкові поплисти. Все буде ним в однім місці крутити. Іди трохи далі та кинь вінок, згадавши свого милого, чи поберетеся сеї осені, чи ні.

Тетяна. Поберемося, поберемося. Кину вінок де схочу. *(Стала над рікою і кинула вінок, його захопив вир і вінок затягло в глибочінь).* О!О!О! *(кричала Тетяна).*

Мавра. Не посватає тебе сеї осені твій хлопець, не посватає.

Тетяна. Ов-ва!

Мавра. Ов-ва! Кажеш доньцю!

Тетяна. Ов-ва *(пішла гордо).*

Завіса.

Музика.

Картина.   *Зустріч Гриця і Настки.*

Настка. З жалю пішла я на прощу, щоб від тебе і від гріха відмовитися. Щоб ти се знав. А тепер сам признавайся. На кого думка в тебе, любиш іншу? Як любиш, то й люби ...

Гриць. *(Притискаючи Настку до грудей).* А он, Тетяну Іванихи Дубихи в третім селі відси знаєш? З чорними бровами, першу багачку.

Настка. Туркиня?

Гриць. Туркиня.

Настка. Та з золотими півмісяцями в ухах, що бровами мірять?

Гриць. Ота сама, що бровами мірять.

Настка. Тебе, Грицю, вчепилася? *(Ледве питає)*

Гриць. На смерть полюбила ...

Настка. А ти?

Гриць. *(Сміється, тулячи Настку до себе).* Обох я вас люблю, обидві ви однакові. Одна синьоока, друга чорнобрива. Обі ви дівчата, лиш Настка не Туркиня.

Настка. Грицю! Чи в тебе дві душі, що двох нас любиш, що двох нас сватаєш? Але знай! Настку не покинеш, Настку не здуриш ...

Гриць. Досі ще жодної не здуриш! Бо ще до жодної сватів не слав.

Настка. Але знав дорогу, як казав, що любиш?

Гриць. Знав, Настуню, і тепер ще знаю. Але все школа Туркині. Буде заводити. Буде проклинати і мене, і тебе. Що нам тут робити?

Настка. Будемо побиратися (*обіймає Гриця*).

Гриць. А Туркиня, Настко. Я ж її не уб'ю. І вона, як ти, по правді мене любила.

Настка. Ти нею не журися. Я беру її на себе, сама з нею упораюся, щоб було все добре, щоб не проклинала нас ні тебе, ні мене.

Гриць. Що ти зробиш з нею?

Настка (*сміючись*). Любиш дуже Туркиню, Грицю?

Гриць (*відіхнув Настку від себе*). Дай мені спокій, Насте, роби собі, що хочеш, а мені дай спокій. Раз я вже сказав, то тепер дай спокій.

Настка. А Туркиня?

Гриць. Убий її, як вона тобі в дорозі. Я її не уб'ю!

Настка. І я ні, Грицюню (*регочучи*). І я ні, Грицюню!

Гриць. То роби, що хочеш. Ви обі однакові! А мене лишть!

Настка. Ми обі однакові, кажеш. І тому тобі однаково, кого посватаєш. Здавна я вже твоя ... Сам дав перший слово, тепер вже не лишиш, мене ти не здуриш.

Гриць. А Туркиня?

Настка. Не журися нею. Я її не уб'ю (*сміється, аж регоче*).

Гриць. Чого знов регочеш? Мені не до сміху ...

Настка. А мені до сміху ... Ти, Грицю, май розум. Чи ти справді гадаєш, що лиш ти один на світі? Що як за тебе вона не вийде, не знайде другого? Господи, борони від такого розуму як твій!

Гриць. Та знайде, але буде проклинати, буде нарікати.

Настка. Хто, Грицю? Туркиня? Невже ж ти її боїшся? Хто буде проклинати?

Гриць. Іваниха Дубиха. Вона не жартує.

Настка. Та нехай. Від прокльонів я нас відіб'ю. Ти мені оповідай про неї, що знаєш.

Гриць. Що розказати? Гарна ... І вже ...

Настка. Чи справді вона така багачка в селі?

Гриць. За таку її люди мають. Я не числив її отари овець. Худоби до води також не гнав. Кажуть – перша багачка, то, певно, багачка.

Настка. Так, так, Грицю, не журися. Вона і без тебе віддасться.

Гриць. Та я знаю, що віддасться. Жаль лиш так казати.

Настка. А мене не жаль?

Гриць. Та як не жаль! Жаль, зозулько! Навіть і себе жаль, що дві полюбив, а жодної ще не знаю. Одну брав би, і другої не лишав би. Одну любив би, другу голубив би. Одну сватав би, з другою вінчався би (*розсміявся*). Що мені робити?

Настка. По дві не любити.

Гриць. То не любіть – ви! Покинь мене, Настко! Чого ж мене держиш? Як мене покинеш, засватаю Дубівну.

Настка (*розплакалася*). Не боїшся Бога? Тепер так говориш? Яка в тебе душа?

Гриць. Станемо колись усі перед Богом. Я, Дубівна і ти. Цить, не плач. Чуєш?.. Я, Дубівна і ти! І він нас осудить. Цить, не плач. Що я тому винен, що так склалося? Чи я хотів сього? Так було суджено, або, може, мені починено ...

Настка. Чого ходив ти до Туркині, як мав вже мене?

Гриць. Бо починила. Перша чарівниця. Гарна на все село. Чорними бровами та очима приманювала, червоними цвітами маку, що ними все затикувалася, держала. От і осліпила душу, розум, що хочеш? На те ж я хлопець, на те серце в мене ... Цить не плач! Я ще не помер, як колись помру, станеш вдовицею, тоді заводи чи там голоси. А як не хочеш сміятися, то хоч люби по-давньому, інакше кидаю тебе і йду до Дубівни. Вона не плаче.

Настка. Я тебе люблю, Грицю, ... ти ж мій. Мене ти не здуриш ...

Гриць. Чув уже. Коли скінчиш? (*Сердито*). Я що знав, сказав тобі по правді, а тепер дай спокій. Що хочеш? Щоб я пішов у світ за очі? Мені не тяжко – піду.

Настка. (*Обіймаючи Гриця за шию*). Не у світ Грицю ..., а звінчатися, Грицуню.

Гриць. Тож звінчаємося ..., але ...

Настка. Ніколи більше до Туркині не ходи ... щоб лиш через неї не побралися? До неї піде другий. Вона без тебе не згине, вона багачка, Грицю, а я ...

Гриць. Не бійся. Цить! Чи я тебе покидаю? Не вийду ніколи до Туркині. Не віриш? Тому, може, що я сказав, що вона гарна на все село? Бо правда, що гарна, правду за пазуху не заховаєш. Не бійся.

Настка. Грицю! Мене ти не здуриш, я се ще раз кажу, а до Дубівни не виходи.

Гриць. Бувай здорова!

Настка. Не вийдеш?

Гриць. Не вийду!

Настка. Треба закінчити, Грицю.

Гриць. Треба.

Настка. Я вже закінчу. Ти лиш під очі їй не йди, а іншим не журися.

Гриць. Я не журюся, журіться ви. Ви всі однакові. Дай мені спокій (*пішов*).

Настка. Грицю, я лагоджу рушники.

Гриць. Лагоди на осінь.

Настка. Та осінь от вже тут.

Гриць. Ну то й гаразд.

Настка. Інакше, Грицю, втоплюся, загину!

Гриць. Не бійся (*став*). Ви не гинете. Скорше я умру.

Настка. Я не дам, Грицуню.

Завіса

Музика.

Ведучий. На небі недобре. Чорні густі хмари. В лісі темніє чимраз більше, а далі Гриць чує великі краплі дощу на собі. Зразу поодинокі, а відтак чимраз густіші і сильніші. Він підгоняє коня, той рветься сильним кроком уперед, білою стежкою вгору, а тим часом тріскучі громи потрясають цілою горою Чабаницею, ніби котяться по через усі інші і, десь спиняючись, умлівають ...

Біла стежка, що нею їде Гриць, біжить і попри неї. І хоч саме вона і не спиняється коло дверей хати, але і тягнеться далі, може і вниз Чабаниці – обвиваючи її заодно, він не знає, – вона все таки дає собою якийсь захист.

Ведучий. Стоїть хатина, ніби ще й схиляється над пропастю, і показує з одної сторони викривлене віконце, а з другої такі самі криві двері.

Вмить Гриць рішається.

Отут він поступить. Пережде тучу, що неначе пеклом розкипілася над лісом, горою, а потім поїде далі.

Як загадав, так і робить. Стає перед дверми, прив'язує коня під хатою, зі сторони, де не йде так дощ, а сам іде до дверей.

Саме в хвилі, як отворив двері знадвору, отворив їх хтось зсередини, і, поки він добре спам'ятався, опинилася проти нього, мов з землі виринула стара циганка. Сива, патлата, з чорними блискучими очима.

Картина. Зустріч Маври і Гриця у хатині циганки.

Мавра. Ходи, синку. Ходи до середини. Я вже далі рік, як вижидаю тебе. Карта сповістила. (*Гриць вагається*).

Дощ ще паде. Посидь трошки і в бідної циганки. Ади, я сама-самісінька на цілу гору, на цілий ліс. Як іде хто сею стежкою, то часом бачу людське лице, а як ні – то ні. Посидь синку.

Гриць. Чи, може, то ти та циганка, про яку говорять, що вміє ворожити і на зіллі знається.

Мавра. Або я знаю? Циганів багато на світі. Але ж ворожити я також умію, ще й як! Щоб і не загадала я, все розвідаюся. Кажу: ще й як! Так само і на зіллі знаюсь.

Гриць. Але бо я чув, що то має ота ворожка бути, що тут не все проживає і місце міняє. А ти, бачу й хату маєш.

Мавра. Ні, синку, то я та ворожка про яку ти чув. Іншої на всі села в окрузі нема. Ой нема, нема, нема такої нещасливої, як Мавра, що свій вік молодий запропастила на чужині, хвора, без пам'яті очутилася в лісі і осталася на ласку добрих людей (*далі розплакалась*).

Гриць. Як запропастила ти свій вік?

Мавра. Запропастила, синочку, запропастила ... Якби не мій гріх, то я б ще й донині була при чоловіці. Мій чоловік, синку, був начальником циганів.

Раду – звався він. А мій тато заробляв скрипкою на хліб. Я лиш одна дитина в них була... а моя мама, синку, моя мама ..., як знала вона з молоду гуляти! І я також, синку!! Ще замолоду, замолоду. Бувало, як загуляю перед панами на Мадярщині, то аж в очах миготить. А найбільше округ вогню. Та через той проклятий танець запропастила я свою долю.

Гриць. Через який танець?

Мавра. Та через он той танець, що іноді молодим циганам, окрім ворожбицтва, дає ніби заробок. Але ж бо й танець, синку. Ади! Я тобі покажу, щоб знав ти, у кого був! *(І тут починає танцювати. Гриць відвертає до вікна).* От такий танець, синку! *(Сказала, віддихаючи важко та сідаючи рівно).* От сей танець гуляла я в пусті і в містечках, але довше, як оце перед тобою, бо була молода і годна. Чардаш зветься він. А пани, що переїздили через пусту і попри наші шатри, поступали до нас і любувалися тим. Окрім мене гуляли і другі наші цигани і циганки. Відтак посилав мене ще Раду в сусіднє недалеке містечко по милостині і ворожити – і то було найгірше. Раз – і другий – і третій, синку, аж доки не скінчилося все. Відтак ми відти забралися. Давно було то все, синку, давно і Мавра тоді була молода і гарна... . І я б, синку, мала б тепер такого сина, як ти, якби не любов за плечима, а за нею і гріх, а то гріх зраджує все, і тому, синку, я нині сама, сама на ціле село, на цілу гору, на цілий ліс. Не дай, Господи, нікому такої долі, як моя ... . Мала родичів, і стратила їх. Мала чоловіка, – зрікся, покинув; мала дитину – хлопчєня – убили чи вкрали – Господь знає. Лиш сама осталася *(сильний грім перервав її бесіду, задумалась, потім продовжує)* ... Мені вже карта давно сповідала, що до моєї хати падуть два чоловіка. Один вже був раз зимою, і я не прийняла його з остраху в хату. А другий ось ти!.. Мій син був би вже також такий, як ти – був ... також білий *(замовкла враз).* Хочеш, синочку, ти мій красний, голубчику мій синьоокий, щоб я тобі поворожила, доки підеш від мене?

Гриць. Нехай! Але кажи правду, хоч лихе, хоч добре, бо мені ще ніколи ніхто в житті не ворожив. А вгадаєш долю по правді, тоді покличу на весілля, я вже запросив такого одного, як ти ... тож кидай карти ... і вгадай.

Мавра. Синочку *(побожно каже).* В тобі дві душиці. А он одна біла, як пані, пишна та горда, що не кожного хоче знати, а друга – вітрова, синку, землі не держиться, нічого не держиться. Блукає, хитається. Що ти за один, синку? В кого вдався? Хто білий, тато чи мама? Хто ти синочку? Царевич? *(Сльози течуть у циганки з очей).* Скажи голубе! І мій син був би такий *(урвала мову).*

Гриць. Байка.

Мавра. І не звідси ти родом по родичах, а здалека ... зда-лека, синку, де ти не ступав своєю ногою. Що се таке? І два рази в тебе тато є, і два рази мама є, а проте коло тебе сирітство. Хто ти, синочку? Хто тебе так подвоїв? Хто ти?.. *(починає пригадувати, де бачила такі очі як у Гриця; так у нього – пригадала).* Не люби, синочку, чорні очі. Бо тут чорні з синіми не укладаються в пару, віщують смуток ... Люби такі, як твої, буде доля ясна. Або пожди. Що то за одна, що тебе любить? Коло неї смуток і дорога. Далека широка дорога. А ти з весіллям у думці – і також вже мов у дорогу лагодишся. Чи не двох ти любиш?

Не люби двох, синку, розколеш свою долю (*замовкла*). Так, стережися дівчат і білявих, і чорнявих ... А твоїй мамі, сину, паде сирітство. Смутне, важке сирітство, якого ніхто не зазнав світом. Смуток усе закриває, хоча ти стоїш коло неї близько. Та смуток тут усе закриває. Щастя в тебе, але ... Так, доста на перший раз. Іди ... (*Гриць устав і кинув гроші старій жінці під ноги*) ... Не хочу я твоїх грошей, синочку, а позволь що інше. Ось позволь, сину мій, бідній циганці, щоб вона тебе поблагословила. Ти вдруге до мене, певне не прийдеш, а ти мені милий. Такий був би мій син, як ти, якби був жив. Білий був. Я благословляю тебе, синочку, голубчику, нехай щастя не пускає тебе ніколи, як те сонце землю. (*Вхопила голову Гриця і притисла до грудей*). Іди, синку, може не побачимось більше ...

Гриць. Приходь до мене на весілля, мамцю! (*І скоро вийшов із хати Маври*).

Завіса.

Музика.

Картина. Зустріч Андронаті і Тетяни. Тетяна жахнулася ніколи не бачила сього старця в селі, вона перелякалася.

Андронаті. Не лякайся, доньцю, старого діда ... Він заблукав тут у лісі, а йде далеко і нікому кривди не робить. Та добре, що ось тебе тут подибав.

Тетяна. Чого б я лякалась? (*Уступає дорогу старому. Вибирає спільне з вузлика для Маври і передає щось дідові*). Прийміть добрий, татку, за душі померлих, та скажіть, будь ласка, звідки саме прямуєте? Чи з далекої дороги? Чи в далеку дальше?

Андронаті. Ні, добра доньцю! Я сьогодні лиш з дому, з вашого села. (*Дивиться пильно на дівчину, що у великих червоних цвітах, мов русалка*).

Тетяна. А зібрали доста милостині в нашій селі? (*Усміхається*).

Андронаті. Доста. Спасибі всім добрим, що спомагають бідних. Добре обдарили. Не дурне звертався я до них, та і про що хотів я розвідатися – розвідався. Нині я в тім селі втретє зряду ... Перший раз був я ще перед двадцятьма роками, бодай би не згадувати, другий переходив я раз зимою, а оце по раз третій ... . Взяв на себе дещо зорудувати – других порятувати, то й прийшов. Але більше хтозна, чи ще прийду.

Тетяна. Чому?

Андронаті. Старість не пускає. Та й хто хоче старого цигана тримати? (*Сперся на жebraцький кий і задумався*). Не сказала би ти, доньцю, чия ти? Така красна, пишна, приманчива?

Тетяна. Я донька вдовиці (*каже скромно і поважно*).

Андронаті. Вдо-ви-ці (*чудується*).

Тетяна. Вдовиці.

Андронаті. А-га! (*Мірить оком її і її червоні цвіти, і золоті півмісяці, що хитаються звільна у вухах*). А коли вже вдовиці, то, може б ти і перебрала б

за мене одну невелику орудку, щоб я міг назад у своє село вернутись. Мене там ждуть і мені спішно.

Тетяна. Чому ні? *(Її огортає страх перед старцем).*

Андронаті. Так от скажи насамперед, чи знаєш ти млинарку Іваниху Дубиху? Богомільну панну, для бідних милостиву.

Тетяна. Знаю, татку, знаю *(весело і щиро).*

Андронаті. Що має на всю хату одну-однісіньку дочку. Пишну та пещену на все село найкращу.

Тетяна. Знаю, діду, знаю... знаю їх обох. Та що тобі до них? До Іванихи Дубихи що?

Андронаті. До старої ні. Мені до малої діло, красної чарівниці, що зводить хлопців з розуму, та що – як кажуть – чорними бровами відьмує, червоним цвітом манить, а очима перемагає. Туркинею її звать.

Тетяна. *(Сміючись).* Туркинею, діду. Що Вам, татку, за діло до Туркині? Кажіть скоріше, бо мені квапно дальше. Я іду до бідної, несу їй їсти, і вона жде мене.

Андронаті. До бідної? *(Придивляється до дівчини, її червоних цвітів).*

Тетяна. До бідної.

Андронаті. Тож нехай пречиста благословить тебе за твоє добре серце. Одного вже наділила, а другій ще несе. От добра ти і щира. А чия ти, доньцю, щоб тебе згадати?

Тетяна. Се пусте *(нетерпеливо).* Краще Ви скажіть, що Вам від Туркині треба, що, як вже кажуть, відбирає розум.

Андронаті. Тяжко серце другому ранити, та вже як просили, коли вже так треба, коли захотіли, то й перекажу.

Тетяна. Хто просив?

Андронаті. Синьоока Настка.

Тетяна. Не знаю її.

Андронаті. Настка з Теретяківки, що має віддатися.

Тетяна. За кого?

Андронаті. Зараз, донько, не перебивай.

Тетяна. І що ж синьоокій Настці від Туркині треба?

Андронаті. Вона так просила. Стань перед Туркинею і таке скажи. «Я зачув, Туркине, що ти любиш Гриця, найкращого хлопця з угорської границі, що ти починаєш цвітом і словами, що ти твориш лихо, відбираєш щастя».

І чув я, Туркине, що Гриць тебе не любить, бо вже віддавніше голубить другу, синьооку Настку за свою він вибрав і вже незабавом з нею звінчається.

Що тобі до нього, прекрасна Дубівно? Щоб молоду покинув, з тобою одружився? Та ж тебе прокляне не лише молода, але всі, хто про тебе вчує. Та ж за тебе піде сміх і глум селом, і останеш зі смутком, як те марево.

І чув я, Туркине, що в тебе багатство, тож ти хлопців найдеш і без того Гриця. Молода Грицева – знай – на тебе плаче, жаль до тебе має, гірко проклинає. Гриць тебе не бачив як її вже любив; тебе голубив, а її вже сватав. Тому її він візьме – доки доведеться старостів післати тебе посватати.

І чув я, Туркине, все оце, що кажу, від тої білої Настки, котру Гриць бере. Сам їй жалувався, що ти лиху винна, що його манила, голову дурила.

Чорними бровами ніби ти строїлася, а з другої сторінки душу в нім двоїла. Лісами блукала, відгомоном гралася, а з другої сторінки блудом обдавала ...

Тепер спам'ятався, тебе він цурається, чорних брів боїться, з ясними кохається. Не вийде вже до тебе більше і не жди, хіба що побачиш на чорнім де коні. Тоді відвернися, щоб люди не знали, що Гриця любила, другій відбивала.

А як не покинеш йому починяти, то знай, що й люди не будуть мовчати. Розійдеться неслава про ту чорнобриву, що Гриця з Настунею на все порізнила. Серце відібрала, душу роздвоїла, нечистою силою в горі утопила.

Я, дід, усьому свідок. Перекажи, донько, оце тій Туркині, як її добре знаєш, що Гриць іншу має. На весілля просить, і я там іду ...

Тетяна. Я, діду ... Туркиня *(і сповзла до ніг Андронаті, обнявши його коліна)*.

Андронаті. Справді-таки ти? Чому ж ти зараз не призналася, що ти сама Дубівна, то, може не був би тобі все переказував. І мав тебе за Дубівну, і не вірив. Але добре розповіли про тебе ті, що тебе знають ...

Гарна ти, Туркине, – жодне не збрехало. А за твою милостиню, що подала ти перед хвилиною, дід тобі зле віддячився. Але я не винен. Я нічого не знав. Настка розповіла, а він їй сказав. Двох він вас любить, а одну бере, що я тут пораджу? Ти сама тут винна. Було не починяти Грицеві. Ні чорними бровами, ні червоним цвітом, ні солодким словом ... ні ... сам не знаю чим. Що я тут вам винен? Сама – одна ти знаєш, лиха накоїла. Тому і просили переказати це тобі.

Тетяна. Ні, татку, ні, татку, я не починяла, злого не робила. Гриця лиш любила ... О, о, о! Ні, татку, ні *(стогнучи)* се не може бути, що другу він бере, не може бути! *(Майже кричала, голову до ніг Андронаті схилила, розпачливо їх стискає)*.

Андронаті. Не знаю, донько. Так мені казали. Не тутешній я. Я що знав, сказав. Мусив так.

Тетяна. О, о, о! ... *(притислась до діда)*. О, о, о!

Андронаті. Так, донько! Се все правда, що переказує синьоока Настка. А мене старого Гриць на весілля просив, і я до них іду ...

Тетяна. Ні, татку! ... Се не може бути ... Ми ще ось ... недавно тут у лісі стрічались ... І він ще цілував. Се не може бути, неправда, він другу не бере ... він мене любить ... Я не починила! Я лише любила, любила, татку! Ми собі по слові, і заки сніг упаде, буду в його хаті. Татку! Він мене любить. О ... тут ... в лісі ... стільки разів ... в лісі ...

Андронаті. Кажеш – любить? *(Зареготав)*.

Тетяна. О любить, татку дорогий, любить ... Мене одну любить, мене одну на світі. Сам мені казав, і йому я вірю. А заки сніг упаде, казав, будеш у моїй хаті. Я його Туркиня!

Андронаті. Не будеш, Туркине! В ній буде синьоока Настка, а Гриць, як тобі кажу, спрощує на весілля. Мене вже просив. Я до них іду. Встань, спам'ятайся, про Гриця не думай, не мути його щастя, бережись гріха – інакше побачиш!..

Тетяна. Іди ти! Ти сам нечистий, що таке подибав. Грицю! Грицю, я тут!

Картина. У хатині Маври. Стукіт у двері. Мавра і Настка.

Мавра. Хто там?

Настка. То – я! *(Відказує якийсь голос).*

Мавра. Тетянка?

Настка. Ні! То – я! *(Знов той голос).*

Мавра. *(Відчиняє двері, заходить дівчина).* Тобі що, доньцю, о такій пізній годині? Тепер далі північ. Аж сідай – ось тут. Твої очі плачуть. Чи й серце плаче? В кого серце хоре, нехай іде до Маври.

Настка. О, рятуйте, мамцю! *(Падає на лавку).* Мій суджений хорий, може, і умре ... Ой, мамусю, рятуйте! Царю ти небесний – чим я провинилася? Чому мене караєш? Я ж не винувата. Я вірно його любила, тіло, душу дала, то ... вона ... вона! *(Заридала).*

Мавра. Цить, же донцю, кажи, що твоєму судженому і чия ти дитина, а зможу, порятую, в горі вас не залишу.

Настка. Я, Настка, Грицева суджена!.. Йому починено. Рано він поснідав, відтак упав у сон і так спить все і спить. Спить мертвецьким сном. Зразу в сні ще згадував, що якимось там ішов, що він зараз прийде, а далі вмовк.

Мавра. Грицева наречена *(крикнула, сіпає дівчину, мов божевільна).*

Настка. Грицева. Я Грицева. Я його суджена, а в неділю, мамусю, наше весілля ...

Мавра. Грицю! *(Кричить страшно).* Сину!!! Сину ж мій, сину! Ось уже гине, ось уже відходить ледве, що знайшла! Грицю, жди на свою матір, вона вже йде. Жди, не гинь!

Настка. Йому починено, його затруєно! Під вікном найдено пляшку, а пастух там бачив дівочу постать, як летіла лісом, якась чорнобрива.

Мавра. Тетяна! *(Кричить Мавра і хреститься).* Ось що гріх, що гріх!

Завіса.

Музика.

Ведучий. Коло Грицевої хати сум і повага.

Посхилялися старі газди всі, які Гриця знали. Посхилялися в смутку і мовчки ждали. Умліває в хаті білолиця Настка, молодиці плачуть. Товариші-хлопці походжують, утираючи сльози. А матері, перешіптуються, хрестяться і моляться. Перед хатою лише що скінчилася, гірка сцена. Циганка Мавра в нечуваній розпуці кидалась вовчицею на старого батька. Він її сина, – заводила,

– від неї забрав, підкинув багачам, щоб зазнав ліпшої долі, як циганська, і ось яка доля настигла його в багатстві.

Ведучий. І ніхто не бачив досі такого ридання, такого поведення, як у бідної циганки. Кидалася лицем до землі, роздирала на собі одіж, здіймала руки розпучливою мольбою догори, а все промовляла, співаючи, ридаючи, заодно розпочала – аж доки не ув'яла.

Старий Андронаті зразу боронився, а відтак умовк ... Сам не замітив, як остаточно на голосінні зболілої доньки заслухався в жалібну гру трембіти, що неслась горою недалеко хати.

Між присутніми в хаті й Іваника Дубиха. Дожидає Тетяни. Може, хоч тут вона з'явиться. В домі її ніде не було, і ніхто її не бачив. Ходить і ходить лісами, людей уникає.

Завіса.

Музика.

Картина. З'явилася Тетяна (*висока, худа, бліда, з розшарпаним волоссям, червоним маком завітчана, з очима, що нікого не бачать*).

Тетяна. У неділю я рано зілля копала, в понеділок рано ....., у вівторок, зілля я варила, а в середу рано ... я лихо убила ... твоїм зіллям, Мавро, з-під «Білого каменя». А він переспить, а в неділю весілля ... Цить, Мавро, лихо в нім сховалося... цить!!! Вже ніде лиха не буде ...

(Починає співати).

Гей, на Івана, гей на Купала ... гей, гей, гей!

Красна дівчина долі шукала – гей, гей, гей ... *(вилітає стрілою).*

Завіса.

Ведучий. Там, де глибина царювала, де камінь-велет спокійно означав непорушну глибину ріки, де на дно її утонув колись Тетянин вінок, стояв на поверхні блискучої води, притулившись до каменя один великий цвіт червоного маку. Другий, припершись, аж до берега ріки, ждав – і як той, і собі не рухався.

